

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Geografie a kartografie

Jan Sak

**VÝVOJ VEŘEJNÉHO PROSTORU NE-
HETEROSEXUÁLNÍCH LIDÍ V ČESKU: PRAHA JAKO
„QUEER“ METROPOLE?**

**DEVELOPMENT OF PUBLIC SPACE OF NON-
HETEROSEXUAL PEOPLE IN CZECHIA: PRAGUE AS A
“QUEER“ CAPITAL?**

Bakalářská práce

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Michal Pitoňák

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 12. 5. 2015

.....
Jan Sak

Poděkování:

Děkuji RNDr. Michalu Pitoňákovi za jeho vstřícné přijetí, trpělivost, se kterou mě seznámil se studiem queer geografie, a za ochotnou pomoc při zpracování mé bakalářské práce.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá výzkumem vývoje prostorové organizace českých ne-heterosexuálních lidí, studiem veřejných socializačních možností této skupiny v Praze od počátku socialismu do současnosti a otázkou, jakým směrem se Praha jako „gay metropole“ vyvíjí v současnosti. Výzkumná část práce se opírá o sekundární geografickou obsahovou analýzu dostupné literatury a dat vycházejících především z tzv. metody orální historie. Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že největším milníkem v tomto vývoji byl rok 1989 a tím i rapidní nárůst socializačních možností ne-heterosexuálů v 90. letech. Tento rychlý vývoj v současnosti z Prahy vytváří metropoli nabízející množství gay a lesbického vyžití, která je schopná konkurovat jiným západoevropským velkoměstům.

klíčová slova: ne-heterosexuální, homosexuál, gay, lesba, queer, Praha, socialismus, veřejný prostor, heteronormativita

ABSTRACT

This bachelor's thesis analyses the development of spatial organisation of Czech non-heterosexual people, it offers a study of public socializing possibilities of this group in Prague since the beginning of socialism to the present. Thesis deals with a question of what direction is Prague as the „gay capital“ being developed at the present. The research part of the work is based on a secondary geographical content analysis of available literature drawing mainly from data based on so called oral historical method. Carried out research found that the biggest milestone in this development was the year 1989 enabling for rapid growth of non-heterosexuals' socializing possibilities in the 1990s. This rapid development currently produces metropolis of Prague, offering a range of gay and lesbian activities, that able Prague to compete with other big cities in Western Europe.

key words: non-heterosexual, homosexual, gay, lesbian, queer, Prague, socialism, public space, heteronormativity

STRUKTURA PRÁCE

1	ÚVOD	- 7 -
1.1	Výzkumné otázky	- 7 -
1.2	Cíle výzkumu a struktura práce.....	- 9 -
2	TEORETICKÁ ČÁST	- 11 -
2.1	Geografie sexualit	- 11 -
2.2	Queer prostor	- 13 -
2.3	Gay village	- 14 -
2.4	Sexuální identita	- 15 -
3	METODIKA.....	- 17 -
4	ANALYTICKÁ ČÁST VÝZKUMU	- 18 -
4.1	Období 1948 – 1989.....	- 18 -
4.1.1	Úvod do sledovaného období	- 18 -
4.1.2	Veřejný prostor homosexuálů v době socialismu.....	- 21 -
	a. <i>Veřejné toalety</i>	- 22 -
	b. <i>Městské lázně</i>	- 25 -
	c. <i>Korzo na Václavském náměstí</i>	- 26 -
	d. <i>Salony</i>	- 27 -
	e. <i>Vliv podniků na utváření ne-heterosexuálního prostředí</i>	- 28 -
4.1.3	Shrnutí období 1948 – 1989	- 35 -
4.2	Období po roce 1989	- 36 -
4.2.1	První reakce homosexuálů v roce 1989	- 36 -
4.2.2	Sexuální identita po roce 1989	- 37 -
4.2.3	Veřejný prostor ne-heterosexuálů po roce 1989	- 37 -
4.3	Současný vývoj Prahy jakožto „gay metropole“	- 39 -
5	ZÁVĚR.....	- 42 -
6	POUŽITÁ LITERATURA	- 44 -
7	OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	- 46 -

Seznam map a obrázků

Mapa 1:	Velký a malý okruh záchodů	- 23 -
Mapa 2:	Podniky v okolí Václavského nám. a nám. Míru	- 35 -
Obrázek 1:	Interiér T-klubu	- 34 -
Obrázek 2:	Náměstí Republiky	- 46 -
Obrázek 3:	Schody naděje na Masarykově nádraží	- 46 -
Obrázek 4:	Hotel Evropa na Václavském náměstí	- 47 -
Obrázek 5:	Palác Koruna	- 48 -
Obrázek 6:	Bývalý podnik Globus	- 49 -
Obrázek 7:	Tehdejší T-klub na Jungmannově náměstí	- 50 -
Obrázek 8:	Bývalá diskotéka U Petra Voka na Smíchově	- 50 -

1 ÚVOD

Hlavní příčinou, proč jsem se rozhodl napsat tuto práci, byla skutečnost, že se již dlouhou dobu zajímám o komunitu „ne-heterosexuálních“ lidí (tedy lidí neidentifikujících se jako heterosexuálové), jejíž jsem součástí. Po prezentaci výzkumného centra GeoQol v rámci předmětu Semináře ze sociální geografie jsem se dozvěděl, že se na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje lze věnovat problematice queer geografie a geografie sexualit. O tom, že bych chtěl psát práci na toto téma, jsem nepochyboval, bál jsem se avšak případné kontroverznosti této problematiky, jejíž výzkum ještě například v prvním desetiletí 21. století nebyl v české geografii vůbec obvyklý. Nyní se ale studium této problematiky stává zcela běžným, a to i v českém prostředí geografie, v němž se tomuto výzkumu ve svých pracích věnuje již několik let například Pitoňák. Proč se tedy obávat témat, o kterých se zatím stále příliš nepíše? A není to právě skutečný důvod, proč se této problematice věnovat?

Město lze studovat z nejrůznějších perspektiv, z hlediska geografie dopravy, z hlediska urbánního, demografického, apod. Především v západoevropských a severoamerických zemích je běžné věnovat se městům i z hlediska geografie sexualit. Kolik toho však například o Praze víme z pohledu geografie sexualit či queer geografie my, porovnáme-li například s tím, co se již ví o západoevropských nebo severoamerických metropolích, kterým se již podrobně věnovali například Levine (1979), Binnie a Skeggs (2004)?

Česká geografie by se po vzoru angloamerických geografí měla geografí sexualit též zabývat, protože na rozdíl od zřetelných odlišností v rasové a etnické rozmanitosti (od USA) tu rovněž žijí lidé různých sexualit a jejich geografická reflexe by tak neměla zůstat ve stínu dalších společenskovedních oborů, které již v Česku tuto problematiku zkoumají (Pitoňák 2015, str. 145).

1.1 Výzkumné otázky

Ve své práci se budu zabývat výzkumem geograficko-historického vývoje sociálního života ne-heterosexuálních lidí, a to od počátku socialismu do současnosti. Zaměřím se

především na vývoj prostorové organizace českých ne-heterosexuálů a vývoj veřejných socializačních možností, které měli tito lidé od nástupu socialismu k dispozici. Důležitým úkolem bude porovnat tyto možnosti s možnostmi, které mají ne-heterosexuální lidé v Česku dnes, a zjistit, jakým směrem se v současnosti ubírá (především) Praha, kterou od svého nástupu na univerzitu a od doby přestěhování se do tohoto velkoměsta považují za „gay metropoli“ (jíž vysvětlím později).

V rámci práce jsem si položil především tyto tři výzkumné otázky:

- *Jaký byl vývoj prostorové organizace českých ne-heterosexuálů a které veřejné socializační možnosti měla tato skupina obyvatel od nástupu socialismu k dispozici?*
- *Jak se změnilly podmínky a možnosti veřejné socializace ne-heterosexuálů po roce 1989 a jakým směrem se Praha ubírá v současnosti?*
- *Lze o Praze hovořit jako o queer prostoru?*

Po položení si těchto výzkumných otázek jsem začal zjišťovat více informací o možnostech studovat obor geografie sexualit a především pak tak zvané queer geografie. Queer geografie je obor, který čerpá ze sociální geografie a začal se rozvíjet v anglosaských zemích v 90. letech minulého století (Ciprová 2013, Bell, Valentine 1995, Browne 2009, Pitoňák 2014). „Queer je způsob myšlení, způsob vědění, specifický způsob kritiky, který má za cíl především vyzvat normalizace, prozkoumat předpoklady považované za samozřejmé a především (ne však výlučně) kategorie týkající se genderu, pohlaví a sexuality. Queer geografie (a teorie) je obtížně definovatelná, protože nedefinovatelnost, anti-normativita, antiessencialismus jsou jejím základem“. (Browne 2009, str. 39). V angloamerickém kontextu pojem „queer“ nabýval historicky různé významy: od označování jinakosti či podivnosti (ne vždy myšlené negativně) až po negativní označování osob, které jakkoliv nezapadly do očekávané „normy“ (Ciprová 2013, str. 598). Ciprová v kapitole o Queer v Česku v knize „Miluji tvory svého pohlaví“ dodává, že „se queer vymyká konkrétnímu a přesnému popisu či definici, a tím se snaží ukazovat na nestabilitu subjektu především z hlediska sexuality.“

Klíčovou otázkou mého uvažování bylo: „Jak prostorově rozmanitý společenský život mohli ne-heterosexuálové žít, především z hlediska veřejného prostoru, například v době socialismu? Jak moc se prostorový život ne-heterosexuálů před 50 lety lišil od toho, jež žiji já a který dnes považuji za naprosto automatický?“ Především tyto myšlenky daly základ mé práci, která by měla co nejlépe zodpovědět otázku, jaký byl vývoj prostorového sociálního života ne-heterosexuála v Praze od počátku socialismu až do současnosti. Jak velkou roli v tomto vývoji sehrála měnící se politická situace, anonymita pražského velkoměsta a v neposlední řadě socio-kulturní prostředí a myšlení heterosexuální většiny společnosti.

Pojem *ne-heterosexuál* používám jako nejobecnější pojmenování všech lidí, kteří se neidentifikují jako heterosexuálové. Pitoňák tento výraz využívá především z důvodu, že označení gay, lesba, bisexuál či homosexuál jsou zatížené diskursivními konotacemi, které mají geograficky omezený, časový i kontextuální význam (Pitoňák 2015, str. 127). Pojem *homosexuál* by se tedy správně neměl využívat, já ho však využívám v práci především ke konkrétnímu označení ne-heterosexuálního muže v době socialismu. O ne-heterosexuálních ženách z období socialismu nemáme téměř žádné informace, proto má práce bude z velké části věnována především ne-heterosexuálním mužům. Zároveň se tak touto prací snažím upozornit na chybějící výzkumy o životech ne-heterosexuálních žen.

1.2 Cíle výzkumu a struktura práce

V první části této práce představím základní teoretické okruhy, o které se studium queer geografie opírá. Hlavním bodem tedy bude studium **geografie sexualit** (podkapitola 2.1), na základě kterého definujeme **queer prostor**. Podrobně se též zmíníme o „**gay vesnicích**“ a na závěr teoretické části se pokusím vysvětlit vztah prostoru se **sexuálními identitami**, které v mé práci budou též hrát nepostradatelnou roli.

Hlavní část práce se pak bude věnovat ne-heterosexuální společnosti, jejímu společenskému životu v rámci veřejného prostoru a její prostorové i časové diverzifikaci. Důležitým úkolem bude zasadit vývoj změn těchto „životů“ do kontextu historického vývoje **od počátku socialismu (1948) do současnosti**. Tento vývoj úvodem shrnu v první podkapitole. Dále budu identifikovat a lokalizovat jednotlivé prostory, které (v

Praze) umožňovaly ne-heterosexuálnímu obyvatelstvu sexuálně se identifikovat a nebát se „chovat“ tak, jak je mu přirozené, a ne tak, jak to od něj očekává heteronormativní společnost (viz dále).

Vývoj zachytím ve třech etapách, přičemž první z nich se bude zabývat situací v Československu od roku 1948 do roku 1989, druhá etapa se bude věnovat situaci, která nastala po roce 1989 a krystalizuje nepřetržitě až do současnosti, jíž přiblížím ve třetí etapě. Závěrem práce pak shrnu veškeré své poznatky, které dopomohou k co nejlepším odpovědím na stanovené výzkumné otázky.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Geografie sexualit

Geografie sexualit prošla od 90. let minulého století velkým vývojem, a to především v západní Evropě a v USA (Bell, Valentine 1995, Binnie, Valentine 1999, Pain 2001, Miller 2009). Počátky studia však datujeme ve 20. letech 20. století. V tomto období se američtí sociologové tzv. **Chicagské školy** zabývali studiem a přítomností rozdílných lidí v prostoru. V té době se hovořilo o studiu tzv. „sociální patologie“, jako byla například homosexuální prostituce (Pitoňák 2015 podle Miller 2009). Až v 60. a 70. letech se tematika homosexuality poprvé dostává do seriózních akademických kruhů (Pitoňák 2015). V české geografii se touto problematikou zabývá Pitoňák (2011, 2013, 2014, 2015), najdeme ji ale i v jiných vědách, jako je sociologie (Sokolová 2001, Nedbálková 2000) apod.

V současnosti dle geografů, sociologů, antropologů a dalších sociálních vědců již není sexualita jednoduše chápána jako biologicky či přírodně podmíněna, ale především vlivem postmoderních, post-strukturalistických a „queer“ konceptualizací, je tzv. sociálně konstruována (Bell, Valentine 1995). Nesmíme tak pojem sexualita zaměňovat se sexuální orientací, která biologicky či přírodně podmíněná je.

Tito geografové zabývající se sexualitou upozornili na skutečnost, která bude provázet celou mou práci. Jedná se o to, že veřejný prostor, ať už mluvíme o „každodenních“ prostorech, jako jsou ulice, pracoviště, restaurace, apod., je silně „heteronormativní“. To znamená, že heterosexuality je podvědomě vnímána jako jediná správná sexuální orientace a jakékoliv jiné jsou považovány za odlišné a deviantní (Beňová a kol. 2007, Gregory a kol. 2009). Beňová a kol. (2007) dále popisuje pojem **homofobie** jako neopodstatněný strach z ne-heterosexuálních lidí a nepřátelství vůči nim. Autoři Takács, Mocsonaki a Tóth (2008, str. 5) ve své práci heteronormativitu popisují jako „odkaz ke kulturním a sociálním praktikám, které nutí muže a ženy věřit, že heterosexuality je jediná možná sexualita“.

Tyto veřejné heteronormativní prostory jsou regulovány „přirozenou“ normou, která vylučuje přirozené projevy ne-heterosexuálů, i přes to, že pro heterosexuály jsou brány za naprostou samozřejmost (Pitoňák 2011 podle Valentine 1993). „Zatímco heteronormativní společnost etablovala rituály a institucionalizovala příležitosti k seznamování svých heterosexuálních členů, sexuální menšině ho naopak ztěžovala a snažila se ji tabuizací a umlčením vytlačit do ústraní“ (Schindler 2013, str. 368). Jaký byl tedy život ne-heterosexuální společnosti a jak se liší od toho dnešního?

Homosexualita, jakožto zřejmě nejběžnější podoba sexuální identifikace (viz později) ne-heterosexuálních lidí, zažívá nepřetržitý vývoj v tom, jak je vnímána českou společností, již několikáté století. Vývojem zde rozumím několik „milníků“, kterými homosexualita prošla. Na úvod bych zmínil například rok 1961, kdy byl styk mezi osobami stejného pohlaví (homosexuální styk) v Československu odrestněn (Seidl 2012). V mé bakalářské práci se soustředím na vývoj prostorové organizace a veřejných socializačních možností ne-heterosexuálů od počátku období socialismu. V této době bylo tehdejší Československo, podobně jako tomu bylo ve většině zemí Evropy, velmi **heteronormativní** (Schindler 2013, Fanel 2000).

Ačkoliv se česká společnost ve vnímání ne-heterosexuality vyvíjí takovým směrem, který dává ne-heterosexuálům stále více prostoru a svobody (viz dále výzkumy CVVM), ať už z hlediska právního, legislativního či sociálního, hovoříme-li především o menších městech nebo venkovském prostředí, veřejný prostor není pro ne-heterosexuály stále stejně „příznivý“ jako pro heterosexuální společnost (Pitoňák 2011). Tolerance k ne-heterosexuální populaci je totiž v tomto případě často vnímána jako vstřícný krok většinové populace, ovšem pouze v době, kdy si svou náklonnost osoby stejného pohlaví projevují mimo své soukromí, o čemž píše například Bell a Valentine (1995).

Dle výzkumu CVVM si v polovině 90. let myslelo pouze 27 % Čechů, že je naše společnost k homosexuálům tolerantní. V roce 2003 se toto číslo vyšplhalo na 42 %. Zároveň by 42 % dotázaných nechtělo mít homosexuála za souseda, což je více než například citově nevyrovnaných lidí, které by za souseda nechtělo 36 % tázaných (Tisková zpráva CVVM, Rezková 2003). V roce 2015 by však již nechtělo mít

homosexuála za souseda „pouze“ 23 %, což je během posledních 12 let pokles o téměř 20 % (Tisková zpráva CVVM, Tuček 2015).

2.2 Queer prostor

V důsledku toho, že je veřejný prostor považován za heteronormativní, zcela přirozeně se objevovala snaha o vytváření prostoru, který by byl schopen naplnit různé potřeby ne-heterosexuálních lidí. Tím začal vznikat tzv. **queer prostor** (Pitoňák 2015, Bell a Valentine 1995). Tyto queer prostory nemusí být queer neustále (jako mohou být některé bary, kluby či restaurace), ale mohou svých „queer kvalit“ nabývat jednorázově (jako jsou průvody hrlosti ne-heterosexuálů - v Česku hovoříme především o akci Prague Pride, filmové festivaly s ne-heterosexuální tematikou), nebo jich mohou nabývat periodicky. Queer prostor jako takový je charakterizován dualitou, proměnlivostí a simultánností (Pitoňák 2015 podle Valentine, Skelton 2003). Neměli bychom zároveň zaměňovat queer prostor s tzv. gay prostorem, který na rozdíl od queer prostoru může vyžadovat „gay normy“ vylučující heterosexuální chování (Pitoňák 2015). Pitoňák dále dodává, že vznik tohoto (gay i queer) prostoru musel počkat na vytvoření vhodného materiálního prostředí, na boj za lidská práva a legislativu, která dokázala zajistit alespoň základní předpoklady jeho existence, například legalizaci stejnopohlavního styku (viz později).

Již zmiňovaný queer prostor je tedy v současnosti možný zaznamenat především ve společensky vyspělejších zemích, jako jsou západoevropské a severoevropské země, USA nebo Austrálie či Nový Zéland, mezi které lze zařadit též Česko. Na rozdíl od Česka však například v severoamerických velkoměstech začaly vznikat i městské části, ve kterých se koncentrovali ne-heterosexuálové (především gayové), reagovali tak na tehdejší perzekuci a místní heteronormativní společnost (Pitoňák 2011). Tyto prostory podrobněji představíme v následující podkapitole.

2.3 Gay village

Problematiku gay vesnic (anglicky „gay village“) lze vysvětlit na principu ghett. Využijí jednu z definic ghett, která říká, že se jedná o část města, v níž žije určitá minorita obyvatelstva, ať už z důvodu sociálního, legálního či ekonomického tlaku (slovník *The New Oxford American Dictionary*, Duckett 2002). Ghetta velkých měst však nemusí být vždy pouze etnického či rasového původu. Důvodem „sdužování se“ právě může být též sexuální identita. Především specifické politické, ekonomické a společenské prostředí vytvořily podmínky, jež umožnily formování „gay ghett“ (Pain 2001, str. 138). Studovat tuto problematiku však dlouho nebylo možné, proto se první zmínka o tzv. gay ghettech objevuje až na počátku 80. let v práci amerického sociologa Martine Levina *The Gay Ghetto* (Levine 1979, Pitoňák 2014, Pitoňák 2015). Levine v této práci identifikoval zcela vyvinutá „gay ghetta“ v New Yorku, San Francisku a Los Angeles.

Pitoňák (2015) v kapitole „Queer prostor(y)“ vysvětluje, že města svou podstatou koncentrují populaci, včetně té menšinové. Právě uvolněná atmosféra 60. a 70. let v USA umožnila vznik prvních komerčních prostorů (jako např. gay barů) odpovídajících na rostoucí poptávku vytvořenou homosexuály. V současnosti jsou tyto podniky stále běžnějšími prvky velkých, popř. středně velkých měst Severní Ameriky, Evropy, Austrálie a zároveň největších měst Jižní Ameriky a Asie (Pitoňák 2015 podle Miller 2009, str. 302). Zjednodušeně lze říci, že se kolem těchto komerčních prostorů v tamním prostředí začínaly tvořit oblasti s převládajícím menšinovým obyvatelstvem.

Tyto oblasti se později začínaly označovat jako „gay village“, tedy oblasti typické vysokým podílem gay obyvatel a zároveň vysokou koncentrací podniků zaměřujících se na specifickou klientelu. V tomto případě se tedy jedná o gay bary, kluby, restaurace apod. (Pitoňák 2014). Pitoňák dále dodává, že nejlepšími současnými příklady „gay vesnic“ jsou West-Hollywood city v Los Angeles, Canal Street v Manchesteru nebo Oxford Street v Sydney. O gay village v Manchesteru též píše Binnie a Skeggs a vyzdvihují fakt, že ne-heterosexuálové se v gay vesnicích cítí být ve větším bezpečí, více sami sebou, nemusí se bát držet se za ruce, aniž by je kdokoliv z kolemjdoucích odsuzoval apod. (Binnie, Skeggs 2004). K této problematice se vztahuje pojem closet / closeted space, o kterém se blíže zmíním později.

V Praze bychom takovou gay vesnici hledali marně, především proto, že u nás nedošlo ke vzniku ghett, které by dávaly těmto gay vesnicím existenční základ (Pitoňák 2014). I přes to však v Praze můžeme identifikovat několik oblastí se zvýšenou koncentrací gay podniků, ať už se jedná o noční bary, sex kluby, sauny, nebo o „gay friendly“ kavárny či restaurace. Pojem *gay friendly* využívám jako zavedený výraz pro podniky, které nejsou výhradně pro ne-heterosexuální společnost, avšak vylučují heteronormativní prostředí. Nutno ale doplnit, že ani gay podniky nemusí být nutně pro výhradně ne-heterosexuální klientelu.

Tyto gay vesnice, nebo i jednotlivé složky gay prostoru pak umožňují seberealizaci, uvolnění a především „odhození masky heterosexuality“. Právě tento prostor hraje důležitou socializační roli, která například může usnadnit proces coming-outu (Warren 1998) a dává základ pro vytvoření gay identity, která úzce souvisí s vnitřním coming outem (Binnie, Valentine 1999). Klasicky bývá coming out definován jako „veřejné odhalení sexuální identity; zdlouhavý, avšak lineární, psychologický proces, jehož úspěšné zakončení je společensky „zdravé“ a žádané“ (Pitoňák 2013, str. 5 podle Verni 2009). V tomto případě by bylo správné zmínit pojem **closeted space** (Brown 2000). Jedná se o velmi častý pojem v geografii sexualit poukazující na místa a prostory, v rámci kterých se ne-heterosexuální lidé dokážou oprostít od svých „skříní (v angličtině closet)“, a kde se naopak svých skříní drží, například z důvodu strachu či diskriminace (Pitoňák 2011).

2.4 Sexuální identita

Sexuální identita je mnohdy směřována s orientací či chováním (Hall 2013, str. 531). Bell a Valentine ve své práci však uvádějí, že projevoování (performance) identit závisí na prostoru (Bell, Valentine 1995, str. 30). „Všechny sexuální identity dávají značně omezený smysl, jsou-li vyjmuty ze svých lokálních, regionálních či národních kontextů“ (Pitoňák 2015). Queer přístup jako takový chápe identity i těla jako proměnlivé a ustavičně přetvářené. Jsou v neustálém stavu přechodu důsledkem vytrvalých, protichůdných střetů moci a odporu v rámci jejich uživatelů a zprostředkovatelů (Aitchinson 1999, str. 29).

Dle Halla (2013) sexuální identita představuje „kulturně specifický projekt chápání sebe sama, v němž jednotlivci nacházejí smysl svých pocitů a zážitků a volí, k jakým konkrétním skupinám a kategoriím se připojí“ (tamtéž). Hall dodává, že pro identitu byly některé aspekty života zdůrazňovány v různých kulturách a historických dobách jako klíčové. Můžeme říci, že mezi těmito aspekty sexuality existuje velmi často souvislost, každý musí podléhat rozdílným omezením, motivacím a v neposlední řadě i změnám v čase.

3 METODIKA

Hlavní metodou mé bakalářské práce je sekundární geografická obsahová analýza literatury, především knih, které byly dosud o československém či posléze českém ne-heterosexuálním prostředí napsány. Vybrány tak byly kapitoly publikací týkajících se mého zájmového období, tedy od počátku socialismu po sametovou revoluci a následně od revoluce do současnosti. Jedná se konkrétně o knihy *Gay historie* (Fanel 2000), *Od žaláře k oltáři* (Seidl 2012), *Miluji tvory svého pohlaví* (Himl, Seidl, Schindler 2013) a zřejmě nejnovější publikaci o dané problematice *Teplá Praha* (Seidl a kol. 2014).

Abychom mohli tyto publikace správně interpretovat, je potřeba představit si metodu tzv. **orální historie**, kterou většina zkoumaných publikací využila k získání velmi obtížně dostupných dat týkajících se socializačních možností ne-heterosexuálů v minulých obdobích. Ještě před nedávnem byly historické výzkumy zakládány výlučně na písemných dokumentech, jelikož se ústní vyprávění nepovažovalo za relevantní přístup k historické skutečnosti, protože paměť lidí má tendenci obraz této skutečnosti měnit a přizpůsobovat jej tomu, aby smysluplně zapadal do životní narace dotyčné osoby (Schindler 2013, str. 276). Česká asociace orální historie tuto metodu popisuje jako „součást kvalitativního výzkumu a její nezastupitelnost je zřejmá zejména tam, kde je řada pramenů z různých důvodů nepřístupná nebo byla zničena; v tomto případě je často jediným zdrojem informací o určité historické události“ (COHA, kategorie „O nás“).

Schindler před svým výzkumem vysvětluje, že orálně-historický výzkum vyžaduje, aby provedením rozhovorů vytvořil sám vědec pramenný materiál, což je jednak časově velmi náročné a zároveň tazatel svými otázkami ovlivňuje odpovědi svých respondentů a tím i ovlivňuje podobu výsledných pramenů (Schindler 2013).

Jedná se o kvalitativní metodologii, jejíž užívání je běžné v oboru feministických a queer geografii (Bell, Valentine 1995). Data získaná těmito metodami budu zpracovávat a obsahově dále kvalitativně analyzovat. K interpretaci výsledků mého výzkumu pak využiji mapování jednotlivých složek veřejného prostoru pro ne-heterosexuály, ty složky, které považuji za klíčové, zároveň nafotím. Metodou zúčastněného i nezúčastněného pozorování přispěji k interpretaci současného stavu gay a lesbického prostoru v Praze.

4 ANALYTICKÁ ČÁST VÝZKUMU

V předchozí části jsem nastínil, že se v této práci budu věnovat vývoji společenského života ne-heterosexuálů v Praze od počátku socialismu až do současnosti. Dlouho jsme ovšem o sociálních životech ne-heterosexuálů (pro toto období budu užívat, podobně jako jiní autoři, pojem homosexuál) v tomto období nevěděli téměř nic. Schindler (2013) o něm hovoří jako o „temnu“ českých homosexuálů. Nové tisíciletí však přineslo několik publikací a pramenů, které nám dovolují nahlédnout právě do onoho období socialismu. Jako příklad můžeme uvést publikaci „Miluji tvory svého pohlaví“ od autorů Himla, Seidla a Schindlera z roku 2013. Poslední jmenovaný nabízí celou kapitolu věnovanou problematice společenského života homosexuálů v Praze již od dob druhé světové války. Veškeré jeho poznatky vychází z metody orální historie (viz předchozí podkapitola *Metodika*), kterou využil v roce 2004 v rámci rozhovorů se svými respondenty, pamětníky narozenými přibližně mezi roky 1920 a 1945.

4.1 Období 1948 – 1989

4.1.1 Úvod do sledovaného období

Za první republiky (1918 – 1938) se situace pro ne-heterosexuály zdála být relativně příznivá (Seidl 2012). Máme z tohoto období mnoho písemných dokladů, vycházel dokonce i časopis *Hlas* určený ne-heterosexuální menšině, která se díky němu relativně snadno dozvěděla o socializačních možnostech a podnicích vhodných k navštívení. Nástup socialismu však znamenal tabuizaci jakékoliv ne-heterosexuální tematiky a přinutil tak ne-heterosexuální lidi předávat si mezi sebou veškeré informace o veřejných socializačních možnostech pouze mluvenou formou (tamtéž).

Ne-heterosexualita v Československu byla proto až do 80. let organizována v tajných prostorech, koncentrovaných do center několika konkrétních měst. Za prakticky jedinou legislativní změnu můžeme považovat legalizaci homosexuality v roce 1961. Dotyčný byl doposud potrestán odnětím svobody až na jeden rok, pokud provozoval sex s osobou stejného pohlaví mladší 18 let, jestliže se jednalo o sex za úplaty, doba odnětí svobody se

mohla zvýšit až na pět let (Seidl 2012). Nutno však dodat, že se k legalizaci naskytlá příležitost již v roce 1950. Končila totiž tzv. právníká dvouletka, kdy byly 32 let staré občanské rakouské zákony nahrazeny novými normami. Trestnost homosexuálního chování však nakonec byla zachována (Schindler 2013, str. 280, Seidl 2012).

Právě v 50. letech se sexuolog Kurt Freund začal věnovat výzkumu „léčby“ homosexuality. Téměř polovina jeho pacientů byli homosexuálové po soudním stíhání. Celá „léčba“ byla provedena na základě navození nepříjemných pocitů (tzv. averzivní terapie). Schindler i Seidl citují část o pokusném plánu z Freundovy studie: „Pacient vypije kávu nebo čaj s emetinem a za 10 minut se mu vstříkne podkožně směs emetinu, apomorfínu, pilokarpinu a efedrinu. Pak shlédne promítané obrazy oblečených mužů, sportovců v plavkách a mužů nahých v životní i nadživotní velikosti. Přibližně 5-10 minut po aplikaci farmak pociťuje nevolnost a začíná zvracet“ (Schindler 2013, str. 286, Seidl 2014, str. 128). Tato procedura se opakuje celkem až desetkrát.

Schindler dále uvádí, že terapie nepřinášela žádné výsledky v chování účastníků, a tak Freund začal usilovat o odtrestnění homosexuality. Jednalo se dle něj o „pohlavní úchylku, jejíž léčení za současného stavu lékařské vědy je nemožné“ (Zpráva o splnění usnesení PB ÚV KSČ ze dne 14. února 1961, Seidl 2012, str. 282). Největší význam pro zrušení všeobecné trestnosti homosexuality měla studie, kterou Freund publikoval s Václavem Pinkavou v roce 1959, v níž konstatovali, že „lze věk vytoužených partnerů považovat za dostatečně invariantní, aby mohl sloužit za charakteristikum jednotlivých obrazů syndromu homosexuality u muže, že se dospělí muži, u kterých dochází k pohlavnímu styku s dospělými téhož pohlaví, stávají jen výjimečně nebezpečnými mladistvým a snad vůbec ne dětem“ (Seidl 2014, str. 129). Seidl dodává, že souhrn těchto dílčích studií byl vydán v roce 1962 pod názvem *Homosexualita u muže*.

Trestnost tedy zůstala (až do začátku demokracie) v platnosti pouze za homosexuální styk s osobou mladší 18 let, homosexuální styk za úplatu, přijatou i poskytnutou, a homosexuální styk budící veřejné pohoršení (Seidl 2012, str. 282).

Jak moc ovlivnila legalizace homosexuálního chování tehdejší ne-heterosexuální společnost? František P., respondent v knize „Miluji tvory svého pohlaví“, říká, že „ten život se nezměnil ani předtím, ani potom, to bylo podle mě všechno pořád stejný“.

Dodává, že pohled ze strany společnosti na „teplý“ byl stále stejně urážlivý a navíc přetrvávala hrozba v podobě Státní tajné bezpečnosti (Schindler 2013, str. 298).

Základem chápání života homosexuálů za socialismu je fakt, že tito lidé vyrůstali v heterosexuální rodině v době, kdy se o jejich menšině veřejně nepsalo ani nemluvílo a kdy byla, alespoň tedy do roku 1961, homosexualita trestná. Pokud tedy chlapec v pubertálním věku začal zjišťovat, že na rozdíl od svých vrstevníků nekouká po dívkách ale po jiných chlapcích, neměl naprosto žádnou možnost informovat se o tom, že vůbec existuje nějaká homosexualita, a pokud ano, byla spojována s nevyléčitelnými chorobami, úchylkami a negativními či vulgárními nadávkami. Seidl vysvětluje, že „mladý homosexuál je při hledání partnera bez rodičovské pomoci, bez informací, kde by případného partnera mohl vůbec najít a nutně se cítí jako jediný na světě“ (Schindler 2013, str. 300).

Jak jsem již popsal dříve, i přes legalizaci homosexuality v roce 1961 se situace neheterosexuálních lidí v Československu příliš nezměnila. Nevznikala žádná místa, neexistovalo široké povědomí o prostorech, které by byly vhodné k seznámení dvou mužů či dvou žen. Pro heterosexuálního muže nebyl žádný problém oslovit dámu, ve které našel zalíbení, například na měšťanských plesech, lidových tancovačkách, poutích. Homosexuálové se těchto akcí samozřejmě také účastnili, ale nebylo možné oslovit osobu téhož pohlaví a projevit k ní náklonnost. Jak se stoprocentní jistotou poznat, že se jedná též o homosexuála? Stačilo by jen trochu zariskovat a byl jste heteronormativní společností morálně odsouzen (Schindler 2013, str. 313). Na některých veřejných místech však docházelo ke vzniku dalších významů, kdy z původně běžných veřejných míst vznikaly prostory, ve kterých bylo možné sexuálního uspokojení nezřídka ženatých mužů žijících „na oko“ naprosto běžný heterosexuální život.

Velký zlom a konec nekonečného tabuizování nastal roku 1983, kdy (nejen) českou společnost zasáhla pandemie HIV, šířící se z nemalé části mezi neheterosexuály, a donutila tak české časopisy a noviny o homosexuálech psát. Především na začátku bylo mezi oběťmi tolik homosexuálů, že byla tato pandemie pojmenována jako „gay mor“ (Schindler 2013). V Československu tak v 80. letech vznikla první homosexuální organizace pod záštitou sexuologů A. Brzka a I. Procházky, která měla za úkol bojovat

proti promiskuitě a „rizikové sexualitě“, tedy především s cílem prevence AIDS, ale zároveň měla též poskytnout homosexuálům možnost seznámení mimo „nedůstojná místa“ (viz dále).

4.1.2 Veřejný prostor homosexuálů v době socialismu

Nyní se konkrétně zaměřím na jednotlivé složky veřejného prostoru, které sice původně nebyly navrženy s cílem navazování kontaktů osob stejného pohlaví, avšak především politické a společenské okolnosti donutily tehdejší homosexuály si tyto prostory osvojit jako „alternativní“ a často jedinou možnost, jak se seznámit s jinou homosexuální osobou či jak uspokojit své sexuální touhy a potřeby.

Ve většině velkých měst s dostatečnou anonymitou prostoru, nejen v Československu, existovala místa, která byla pro homosexuály prakticky jedinými možnými cestami, jak se seznámit s osobou stejného pohlaví, aniž by hrozila kriminalizace, pronásledování či medializace. Mezi tato místa se nejčastěji řadily městské **veřejné toalety**, **městské lázně** a veřejná prostranství, jako jsou parky, okolí toalet a v neposlední řadě tzv. „**homosexuální korza**“. Proč právě tato místa? Schindler (2013) nabízí několik důvodů, mezi která řadí (1) uzavřenou mužskou společnost, budeme-li se nyní bavit čistě o homosexuálních mužích, (2) nepodezřelé návštěvy – je přeci přirozené, jít si ve městě „odskočit“ na veřejnou toaletu. Dalším důvodem pak může být to, že (3) se jedná o budovy bez oken a mimo dohled heteronormativní společnosti, která stigmatizovala. Především městské lázně pak (4) dodávaly erotickou atmosféru, která přidávala na atraktivitě místních mužů. S tím souvisí (5) možnost anonymně se podívat na nahá mužská těla.

Veškerým těmto zmíněným místům se ve „slangu českých homosexuálů“ říkalo a stále říká „holandy“ (Seidl 2014, Schindler 2013, Fanel 2000). Původ a doba vzniku tohoto výrazu není zcela jasná. Seidl však uvádí vysvětlení Jana Lányho, dle kterého je odvozen od promenády Holland Walk v Holland Parku v Kensingtonu (Seidl 2014). Tato promenáda dle Lányho sloužila ke shromažďování a setkávání lidí se specifickými zájmy, kteří se nemohli setkávat v parcích v centru města (Schindler 2013, str. 314). Čeští homosexuálové slovo „holanda“ velmi rádi využívali především jako krycí výraz, který

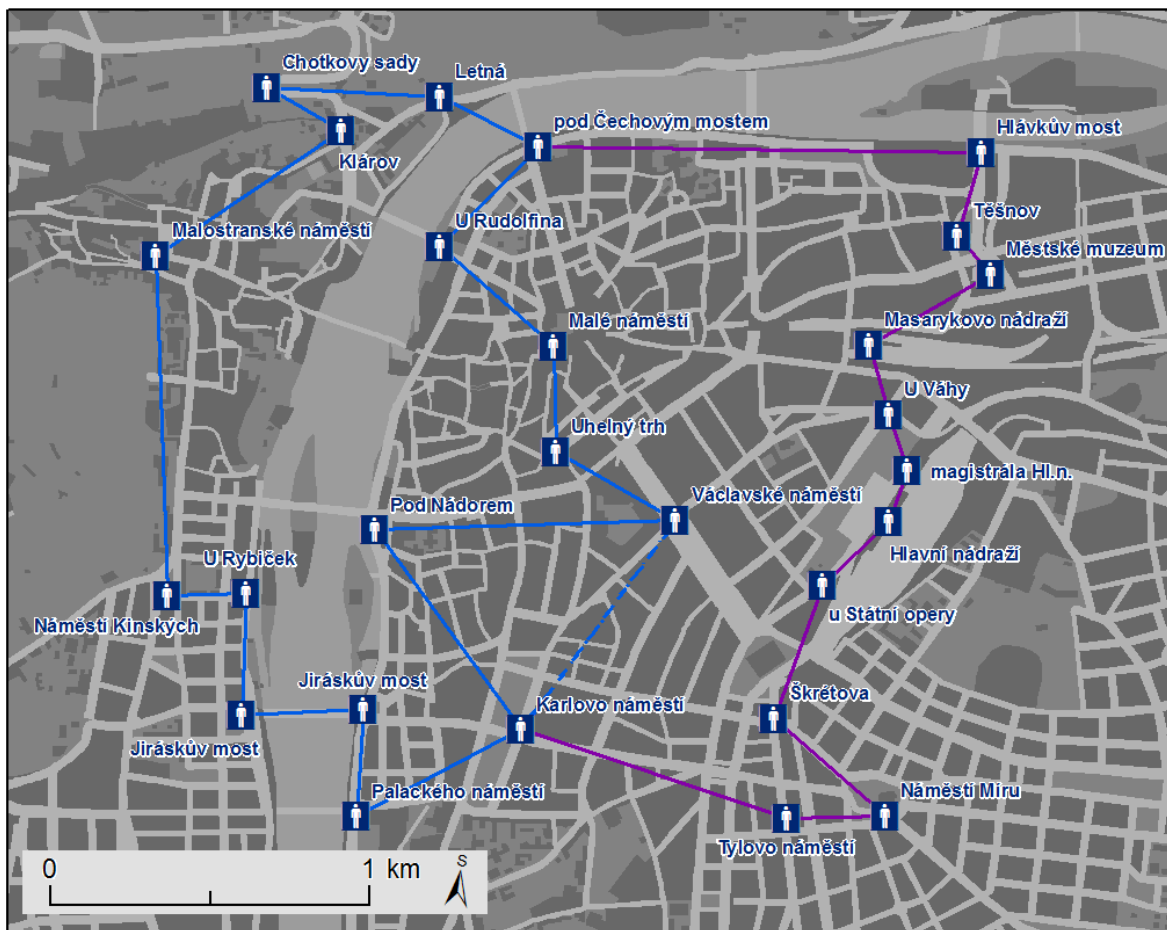
jim tak umožnil mluvit na veřejnosti o svých zážitcích. Schindler navíc dodává velmi zajímavý postřeh, že se díky tomuto slovu zároveň dalo jednoduše zjistit, zda dotyčný patří k „zasvěceným“, dal-li najevo, že ví, o čem je řeč.

Právě holandy měly za úkol poskytnout přijatelnou možnost anonymního a diskrétního seznámení a případně sexuálního uspokojení. Schindler na základě výpovědí svých respondentů uvádí, že především pro ženaté homosexuály, kteří měli emocionální zázemí, byly veřejné záchody mnohdy jedinou šancí, jak setrvat v manželství, protože jim nabízely stejnopohlavní sex (Schindler 2013, str. 353).

a. Veřejné toalety

Zřejmě nejjednodušší možností, jak se pokusit navázat kontakt s jiným neheterosexuálním mužem, byla návštěva veřejných záchodků. Jelikož nebylo snadné v této praxi pokaždé „uspět“, chodili tak často muži po pražských ulicích od jednoho záchodku k druhému (Schindler 2013). V Praze existoval tzv. Malý a Velký okruh, jež zahrnoval veřejné záchodky využívané k těmto „seznamovacím“ praktikám (Fanel 2000). Trasa Malého okruhu začínala v Chotkových sadech a pokračovala přes Letnou do Starého Města a dále na jih na Karlovo náměstí (dnešní budova ČVUT). Dále se přes Jiráskův most došlo až na Smíchov a odtud opět na sever přes Malostranské náměstí a Klárov. Velký okruh pak mohl na malý navázat pod Čechovým mostem a pokračoval k Hlávkovu mostu a dále na jih přes bývalé nádraží Praha-Těšnov, Masarykovo nádraží, Hlavní nádraží až na náměstí Míru a odtud zpět na západ na Karlovo náměstí (Schindler 2013, str. 352-354). Z geografického hlediska se tedy jednalo o dobře dostupná místa, především pěší dopravou, kterou homosexuální muži v rámci veřejných záchodků nejčastěji volili. Veškeré tyto toalety jsou zaznamenány v mapě č. 1.

Mapa 1: Velký a malý okruh záchodů

Zdroj: Schindler 2013, Seidl 2014, Fanel 2000

V roce 2014 byla vydána publikace s názvem „Teplá Praha“ od autorů Seidla, Weinigera, Lendera a Nozara. Jedná se o prvního komplexního průvodce pražskými prostory, které sloužily ne-heterosexuálním lidem, od dob Rakouska-Uherska do současnosti. Ani v této knize mimo jiné nechybí zmínky o těchto okruzích záchodků. Ačkoliv se ve své práci věnují především době socialismu, je třeba zmínit, že již na počátku 20. století existují důkazy o využívání veřejných záchodků pražskými homosexuály. Konkrétně se jedná o veřejné toalety na dnešním Náměstí Republiky (dříve Josefské náměstí) u tramvajové zastávky před kostelem sv. Josefa (Seidl 2014, str. 14). V této době mělo okolí tohoto pisoáru přezdívku „korso urningů“ (v příloze obrázek 2). Seidl vysvětluje, že „urning“ bylo jedním z dobových označení pro homosexuála, které pocházelo z němčiny.

Že záchodky sloužily jen k jednorázovému uspokojení, vyvrací Schindlerův respondent František P., který se v těchto prostorech seznámil se svým budoucím německým přítelem.

„ ... skočil jsem si na záchodek U Rotta, jestli víš, kde bylo U Rotta, na Malým rynku, a vidím tam takovej typ Araba, tak si říkám, no, to je pěkný, tak jsem kývnul, aby šel ven, že jo, protože to mě nebavilo přímo na místě, no ... byl to Němec, typu takovýho černýho Araba ... Takhle to fungovalo asi pět let, jako že jsem kamarád, návštěvy, že jo, já jsem spal u nich, voni jezdili, jeho žena jezdila sem a bylo to jako v pohodě... “
(František P., v Schindler 2013, str. 355).

Většina respondentů však popisuje, že se jednalo o nenáviděnou, avšak jedinou možnost sexuální realizace a možnost, jak vůbec navázat kontakt. Pokud zde byl mezi dvěma muži navázán (většinou oční) kontakt, dali se většinou až venku do řeči, domluvili si další schůzku, nebo se odebrali do soukromých prostor. Rychlejší možností byl přesun do záchodové kabinky či jiných přístupných záchodů, nacházejících se často ve veřejných budovách, kde byla relativně nízká návštěvnost a tím i větší klid. Velmi často zde ale hrozilo přistižení, jelikož cizí lidé mohli vzbudit pozornost (Schindler 2013, str. 350).

Velice „proslulými“ prostory, na které vzpomíná řada Schindlerových respondentů, bylo okolí pánských záchodů na Masarykově nádraží, tehdy nádraží Praha-Střed (v příloze obrázek 3). Tyto záchody představovaly jednu z důležitých pražských holand již zmíněného velkého okruhu (Seidl 2014). Součástí nádraží jsou schody z Hyberské ulice, kterým se tehdy přezdívalo Schody naděje (Seidl 2014, str. 65). Ty byly dříve mnohem rušnější než dnes, jelikož před nimi až do roku 1985 byla tramvajová zastávka. Seidl vypráví, že zde posedávali zájemci o sblížení a vyčkávali, zda na toaletu zamíří někdo „perspektivní“ (tamtéž). Schindlerův respondent Zdeněk Z. vzpomíná, že zdejší „hajzlbába“ „byla úplatná a dokonce na takové případy měla rezervovanou kabinku“. Odjezdová hala Masarykova nádraží si dokonce „zahrála“ ve filmu „Šeptej“ Davida Ondříčka v roce 1996 jako kulisa homosexuální prostituce (Seidl 2014, str. 65).

Velkou změnu přinesla stavba metra v 70. letech minulého století. Podzemní stanice se totiž plánovaly často včetně veřejných záchodků a nadzemní záchodky, o kterých byla doposud řeč, byly postupně zavřeny (Schindler 2013, str. 295). Proč se ale

homosexuálové pouze „nepřesunuli“ do stanic metra? Schindler jako hlavní důvod nabízí skutečnost, že tento „sport“ byl typický pro noční hodiny, kdy už byly podzemní záchodky společně s provozem metra zavřeny, a také ten důvod, že záchodky metra byly provozovány „hajzlbábami“, které návštěvníky často hlídaly.

Můžeme tedy říci, že veřejné záchodky byly od dob Rakouska-Uherska (možná už i dříve) nedílnou součástí života „homosexuální společnosti“. Mnozí mohou namítat, že se jednalo o „špinavou“ a nedůstojnou záležitost, ovšem často se jednalo o jedinou možnost, bez nároku na jakoukoliv jinou alternativu, jak projevit naprosto přirozenou, ať už sociální či sexuální potřebu seberealizace, která byla u heterosexuální společnosti brána za naprosto normální. Homosexuálové však za tuto potřebu byli trestně stíháni či „přínejmenším“ morálně odsouzeni.

b. Městské lázně

Jako přijatelnější alternativou veřejných záchodků se mohly zdát prostory městských lázní, které v Praze mají též zakořeněnou historii (Seidl 2014). Jako hlavní pozitiva těchto prostorů, jako míst socializace ne-heterosexuálů, Schindler popisuje veřejnou dostupnost a skutečnost, že se zde schází výlučně mužská společnost. „Fakt, že obě místa navštěvují jak homosexuálové, tak heterosexuálové, na jedné straně nevyvolával podezření, což bylo výhodou, na straně druhé bylo ale nutno brát ohledy na návštěvníky, kteří by pokusy o kontakt mohli vnímat jako veřejné pohoršení“ (Schindler 2013, str. 359).

„Mekkou“ homosexuálních kontaktů byly staroměstské Karlovy lázně. Mnoho svědectví o těchto lázních pochází z poválečného období, avšak první dochovaná zmínka o navazování homosexuálních kontaktů pochází již z roku 1924 (Seidl 2014, str. 27). Schindler uvádí, že lázně měly pevnou klientskou základnu, která se mezi sebou poměrně dobře znala. Jak dokládá vyprávění pamětníka, stárnoucí klientela uvítala každého mladého nováčka. „(...) když tam vlítnul mladej člověk, tak to hned byla panika. To hned jak když střelí do hejna vrabců“ (František P., Schindler 2013, str. 365).

V současnosti bychom k historickým lázním mohli „funkčně“ přirovnat komerční gay sauny. Ty však na rozdíl od lázní slouží „čistě homosexuálům“ a podobně jako sex-sauny

pro heterosexuály nabízejí místnosti určené k provozování sexu (Schindler 2013, str. 360). Autor dále dodává, že lázně byly za socialismu státní a v podstatě plnily hygienickou a zdravotní funkci (koupel, sauna, pára, masáž). Homosexuální návštěvník tak musel brát v úvahu skutečnost, že zde ostatní návštěvníci nutně nemusejí hledat stejnopohlavní sex (tamtéž).

Právě tyto komerční gay sauny v 90. letech nahradily zmíněné „kamenné“ lázně. Vedle Karlových lázní můžeme zmínit Žižkovské lázně, lázně Axa či Koruna (v příloze obrázek 5). Veškeré tyto lázně byly z různých důvodů postupně rušeny a místo nich začaly vznikat v prostorách, které původně byly postaveny pro zcela jiné účely, specializované sauny, kde „si člověk sice nezaplaval, ale jinak tam bylo možno jít zcela najisto“ (Seidl 2014, str. 39).

c. Korzo na Václavském náměstí

Z většiny publikací o Praze zjistíme, že Václavské náměstí mělo už za první republiky pověst „homosexuálního korza“. Konkrétně se jednalo o pravou stranu náměstí, podíváme-li se na náměstí od sochy svatého Václava (Seidl 2014). Podle knihy *Konec bahna Prahy* z roku 1927 od autora K. L. Kukly mužští prostitutky „promenují hlavně v okolí Reprezentačního domu, v Celetné ulici, po Příkopě i po Václavském náměstí od Musea až ke „Koruně“ a mají tu svůj revír i tržiště, odkud zavlékají do hotelů své oběti“ (úryvek z knihy v Seidl 2014, str. 81).

Nejen, že na této straně Václavského náměstí byly již za první republiky veřejné záchody (Schindler 2013), jak se dozvíme později, figurovaly zde podniky, ve kterých silně dominovala homosexuální klientela. Jako příklad můžeme zmínit kavárnu Šroubek, později známou jako hotel Evropa (v příloze obrázek 4). Z geografického hlediska tedy můžeme tvrdit, že právě ona pravá strana Václavského náměstí se v době socialismu postupem času stala jedním z center homosexuálního života.

Mnoho Schindlerových respondentů se o tomto korzu ve svých výpovědích zmiňuje a dle mého názoru jsou nejlepším způsobem, jak ono „korzování“ pochopit.

„ (...) sešli jsme se už ve tři hodiny u muzea a třikrát, čtyřikrát jsme to prošli po tý pravý straně Václaváku a tam dycky ňáký známý a pozdravili se, eventuelně byla možnost tam navázat i kontakt, víš? Navíc eště uprostřed Václaváku byla velice rozsáhlá toaleta, ten pisoár, takže i tam jsi moh navázat“ (Alois Z., Schindler 2013, str. 344).

Schindler dále uvádí praktiky, které museli homosexuálové provádět, aby nezpůsobili přinejmenším veřejnou ostudu při oslovení neznámého avšak heterosexuálního muže. Zájemci o vzájemné seznámení si například několikrát úmyslně zkřížili cestu, mohli vedle sebe postávat například před výlohami obchodů apod., než bylo jasné, že se opravdu jedná o oboustranný zájem o kontakt (Schindler 2013, str. 345). O svém zážitku hovoří i Ivan M., ročník 1947.

„ (...) to nějak funguje, ty voči, když deš a koukneš, tak se většinou na vočích něco pozná. (...) já jsem zase nikdy neměl takovou tu odvahu, jít k někomu (...) von ke mně přišel, jako jestli nemám voheň. Já jsem ho samozřejmě seřval, jakože v ten moment, jako že si nic blbějšího nemoh vymyslet“ (Ivan M., Schindler 2013, str. 345).

O korzu se zmiňuje v knize *Gay historie* i Jiří Fanel (2000). Dle něho o korzu věděli i heterosexuálové. Fanel mimo jiné vypráví, jak v 60. letech někteří heterosexuální studenti pomlouvali své spolužáky – „zase je prý viděli na té straně Václaváku, jak tam rejdí“ (Seidl 2014, str. 82 podle Fanel 2000).

d. Salony

Zanecháme-li na chvíli veřejné prostory, můžeme se podívat i do prostor soukromých. Stejně tak jako politické či literární salony ze 17. - 19. století, existovaly též salony homosexuálů, které se konaly v domácnostech „lepší společnosti“ (Schindler 2013, str. 315). Tyto salony měly tradici již za první republiky, jejímiž hostiteli byli slavné osobnosti, jako například Eduard Kohout, Miloš Havel či Václav Krška, které zaručovaly kulturnost těchto schůzek. Historicky poslední salony se objevovaly ještě v 80. letech minulého století, v domácnostech malíře Karla Laštovky či syna architekta Jaroslava

Frágnera (Fanel 2000). Fanel tyto salony označuje za intelektuální, jelikož se tam nesetkávali jen homosexuálové, ale i lidé ze svobodomyšlného kulturního prostředí. Schindlerovi respondenti popisují salony jako „otevřené domy“, do kterých se mohlo kdykoliv přijít, vzít své přátele, neměly žádné regule. Pamětník Alois Z. navštěvoval večery u Václava Kršky v roce 1951, kde se dle jeho slov často vystupovalo v dámských róbách.

Jak bylo řečeno, hostiteli salónů byli nejčastěji osobnosti československé kulturní scény, jako byli herci, spisovatelé, režiséři nebo například malíři. Již zmíněný Eduard Kohout byl národní umělec, člen činohry Národního divadla, který bydlel v bytě Na Kampě od roku 1930. Dle řady pamětníků byl Kohout stabilní součástí pražské homosexuální scény. Často jej bylo možné potkat v Karlových lázních, kde navazoval kontakty s mladšími návštěvníky. Nedaleko od něj bydlel od roku 1940 též zmíněný spisovatel a režisér Václav Krška. Se salóny je též často spojován herec Eduard Cupák (1930-1996), který se často těchto soukromých večírků účastnil (Seidl 2014).

Salony nebyly přístupné veřejnosti a dostali se tam jen pozvaní hosté, případně jejich známí. Hostitelé často hlídali, kdo přijde, a to proto, že tyto byty neměly neomezený prostor – často se jednalo o malé garsoniéry se dvěma či třemi okny, ale především „si chtěli hostitelé chránit své soukromí bez obav, že by se na veřejnost mohly dostat pikantní podrobnosti z večerů“ (Schindler 2013, str. 320). Schindler v podkapitole o salónech kritizuje přeceňování tohoto fenoménu, především ve Fanelově *Gay historii*. Dle jeho slov jsou salóny vyzdvihovány díky jejich „tvářím“, mezi které často patřili slavní umělci apod., ke kterým se každý rád hlásí. Salóny však byly samy o sobě dostupné pouze velmi úzkému okruhu osob, kam měli přístup jen známí, talentovaní a hlavně krásní muži, tudíž salony samy o sobě nijak neovlivňovaly socializační možnosti a organizaci ne-heterosexuálních lidí (Schindler 2013, str. 320).

e. Vliv podniků na utváření ne-heterosexuálního prostředí

Největší pozornost při analýze veřejného prostoru je třeba věnovat pražským podnikům, které postupem času získávaly na dominanci mezi ne-heterosexuální společností a

dokázaly tak nejlépe uspokojit potřeby svých ne-heterosexuálních návštěvníků. Jak se ale pokusím nastínit, nejednalo se vždy o zcela „růžovou“ a svobodnou záležitost.

Zajít si s kamarády či kamarádkami v pátek večer do nějakého hudebního klubu či baru, zatančit si s opačným pohlavím, zaflirtovat si a navázat kontakt, to neodmyslitelně patří a patřilo k drtivé většině (především) mladých lidí, kterým je nezřídka stěží 18 let. Jste-li homosexuál žijící ve velkém městě, jako je Praha, ale též například Ostrava, Plzeň či Liberec a prožil jste již svůj vnitřní coming-out, není žádný problém navštívit jeden z mnoha gay (friendly) podniků, kde všechny vypsané aktivity můžete provozovat s osobami stejného pohlaví.

Při prostudování mně dostupné literatury o historii ne-heterosexuálních podniků jsem zjistil, že v období mezi počátkem socialistického režimu a sametovou revolucí existovalo několik podniků, ve kterých se scházela převážně homosexuální klientela, a to dokonce i před rokem 1961. Nabízí se tedy otázka, jak to v době socialismu bylo vůbec uskutečnitelné? A jak takovéto podniky mohly vlastně fungovat? Na základě analýzy publikací se pokusím na tyto a mnoho dalších otázek najít odpověď, často však naleznu jen další otázky pro další případné zkoumání.

Schindler na základě výpovědí svých respondentů rozděluje veškeré tyto podniky do dvou skupin dle frekvence zmínek. Existovaly totiž podniky, na které si vzpomněli téměř všichni pamětníci, ale zároveň i ty podniky, které ve své výpovědi zmínila hrstka respondentů, či dokonce jen jeden z nich. Druhá zmíněná skupina může být důkazem skutečnosti, že mnoho podniků mělo velmi krátkou existenci, jež znemožnila, aby „homosexualizace“ těchto podniků pronikla hlouběji k příslušníkům sexuální menšiny. Jako další a velmi zajímavý důvod Schindler uvádí skutečnost, že na rozdíl od první republiky, kdy vycházel tehdejší časopis *Hlas*, nebyla možnost, jak by se homosexuálové o těchto podnicích dozvěděli v tištěné podobě, a tak po celou dobu komunistické nadvlády v Československu bylo zapotřebí šířit informace o existenci těchto podniků ústní formou (Schindler 2013, str. 326). Schindler dodává, že krátká existence mnoha podniků může být indicií, že orientace na homosexuální zákazníky vyplývá buď z homosexuálně založeného personálu, anebo „přátelsky nakloněného personálu“, jak ho popisuje Schindlerův respondent Ivan M., ročník 1947.

„No vobčas, vobčas sme se dycky ňák někde, něco vobjevilo, pak to zase zaniklo. Bylo to podle toho asi, jak tam byl přátelsky nakloněnej personál, protože nikdy to nebylo vysloveně a stoprocentně a pouze. To nebylo nikdy, žádnéj podnik. Jo, za komunistů“ (Ivan M., Schindler 2013).

Jelikož však tyto podniky zřejmě využíval vždy jen velmi úzký okruh „homosexuální společnosti“ a nezískaly si větší význam, zaměřím se především na ty, které ovlivnily pražskou „homosexuální společnost“ a dokázaly si získat „jméno“ i v době, kdy nebylo možné veřejně hovořit o jakémkoliv podniku jako o „podniku pro homosexuály“. Avšak ty podniky, které stály za zmínku větší části Schindlerových pamětníků, byly pouze čtyři. Jmenovitě se jednalo o kavárnu Evropa (dříve Šroubek), noční bary T-klub a U Petra Voka a restauraci / bar Globus (Schindler 2013, str. 326).

Mnoho „krátkodobých“ ale právě též všechny čtyři již zmíněné podniky se vyskytovaly jednak v oblasti Václavského náměstí (Evropa, T-klub, Globus), jehož dominanci jsme si již vysvětlili, ale též v oblasti Smíchova. Důvod objevování se těchto podniků právě na Smíchově je zřejmě neznámý, dalo by se ho však spojovat s dobrým dopravním spojením a též s vysvětleným okruhem záchodků, který vedl právě podél levého břehu Vltavy. Mohli se tam tak scházet homosexuálové při svých cestách okruhy a po zjištění „přátelsky nakloněného personálu“ zde setrvávat častěji, brát s sebou své známé apod.

Většina respondentů se shoduje na dalším zajímavém historickém faktu, kterým je jakési spojení zmiňovaných podniků se Státní bezpečností. A možná právě díky tomu mohly některé tyto podniky existovat po mnoho let. Tato skutečnost bude velmi často doprovázet mou práci a analýzu výpovědí Schindlerových respondentů. Na úvod můžeme citovat Vladimíra K., ročník 1952.

„ (...) tam se to trpělo jenom proto, že měli mezi těmadle lidma spoustu donašečů, jo a to StB se tam všechno dozvědělo, tak jenom proto se to trpělo a to byla přímá návaznost jak na StB, tak na KGB a na ty, na tyhlety složky“ (Vladimír K., Schindler 2013, str. 326).

Výjimkou z hlediska spolupráce se Státní bezpečností se zdá být restaurace Globus (v příloze obrázek 6), ve které dle vyprávění pamětníků docházelo k „homosexualizaci“ za

prvé z důvodu tamního homosexuálního personálu a za druhé proto, že vedení pražských restaurací o homosexuálním prostředí tohoto podniku na rozdíl od ostatních nevědělo (tamtéž).

Kavárna Evropa, nacházející se na Václavském náměstí ve stejnojmenném hotelu blízko Opletalovy ulice, měla jakožto místo setkávání homosexuálů takový věhlas, že se o tom vědělo i mezi heterosexuály (Schindler 2013). Právě tento, pro můj výzkum velmi klíčový podnik, měl svou pověst již za první republiky, kdy nesl název po svém majiteli, Šroubek. Nejstarší dohledané svědectví se však vztahuje k počátku 30. let 20. století. Jednalo se o hotelovou kavárnu, rozprostírající se v přízemí a mezaninu hotelu, fungující po většinu 20. století napříč několika politickými režimy. Jak popisuje kavárnu Seidl, jednalo se o nejvýznamnější místo tohoto typu v Praze a patrně i v celé zemi (Seidl 2014, str. 83).

Dle mnoha pamětníků popisujících své zážitky z kavárny Evropa zde platila nepsaná pravidla prostoru. V přízemí sedávali homosexuální hosté vmíseni mezi ostatní, načež prostor mezaninu byl obsazen téměř výhradně homosexuály, ať už muži či ženami (Seidl 2014, str. 85, Schindler 2013). Schindler na toto téma dodává, že distribuce prostoru byla výhodná především pro „nováčky“, kteří měli zájem o seznámení se s osobou stejného pohlaví, ale necítili se v novém prostředí příliš dobře. Mohli se tak usadit v přízemí a nevystavovat se přílišnému riziku toho, že budou nutně interpretováni jako homosexuálové (tamtéž).

Dle mnohých se v kavárně Evropa scházela „vybraná“ společnost. Asi nejvýstižněji se o společnosti a celkově o atmosféře v kavárně vyjádřil Schindlerův respondent Hanuš N., ročník 1941.

„ (...) nikdy se tam nedělaly nějaký orgie nebo prostě nějaký věci, který by ten podnik zostudily, ale chodila tam společnost tedy opravdu vybraná, která tam neudělala žádnou ostudu. (...) Tam nechodili nějakí takoví pobudové nebo cikáni. Tam každý přišel opravdu voblečenej slušně, my jsme chodili v oblecích a upravený samozřejmě. (...) Ten personál prostě byl víceméně náš taky a tak dále, takže tam bylo o zábavu postaráno (Hanus N., Schindler 2013, str. 331).

Další respondent Daniel S., ročník 1938 zase povídá o tom, jak bylo pro nového zájemce těžké dostat se do společnosti lidí, kteří se navzájem znali a jen tak mezi sebe někoho nového nepřijali. Nato Schindler reaguje doplněním, že mezi jeho respondenty byli i tací, kterým se nikdy do společnosti sdružující se v kavárně Evropa nepodařilo dostat (Schindler 2013, str. 332). Daniel S. je zároveň jedním z těch, kteří hovoří o spolupráci místních hostů s policií. „ (...) *tak jaksi pusté a prázdné řeči a pomluvy neustále, jo prostě, z čehož velice profitovala policie, jo prostě, protože se nechávala informovat*“ (Daniel S., Schindler 2013, str. 332). Daniel dále dodává, že zná mnoho lidí, kteří si považovali za čest, že mohli být spolupracovníky policie.

Podíváme-li se na klub Globus, zjistíme, že se jednalo do určité míry o noční protějšek denní kavárny Evropa. Chodili tam převážně ti samí lidé, a tak se stejně jako v Evropě i zde mezi sebou většina hostů dobře znala. Dle mnohých respondentů se jednalo o příjemný podnik, ve kterém se dalo posedět i dobře povečeřet (Schindler 2013, str. 335). Jiní pamětníci zase vzpomínají, že se jednalo o „výrazně homosexuální“ podnik a obecně se o tom vědělo. Již v 50. – 60. letech se zde dokonce konaly i pravidelné travesti show, během kterých byli často aktéři, oblečení v dámských róbách, zatýkáni veřejnou bezpečností (tamtéž). Díky vyprávění Schindlerových respondentů se dozvídáme, že v této restauraci, ale nejen zde, o vstupu hostů rozhodoval vrátný, čímž byla geograficky udržována hranice mezi výhradně heteronormativním prostorem a určitým podnikem. Nejlépe si funkci vrátného představíme dle výpovědi Františka P, ročník 1940.

„Globus byl to dole ve sklepě a byl tam vrátnej, kterej pouštěl, jenom jako koho znal nebo koho se mu zachtělo. No tak, kdys tam pak chodil jako víckrát, pravidelně, tak tě pustil. (...) Tam byly prostě fronty na schodišti, a tím, že nás znal a že máme zamluvenej stůj, tak nás pustil přednostně, před tou frontou“ (František P., Schindler 2013, str. 335).

Oba tyto podniky potkal v 80. letech podobný osud. Jak se opět shoduje většina respondentů autorů, jakmile do podniků začali chodit muži s prostitutky z ulice, úroveň začala upadat, až byly nakonec oba podniky nezávazně na sobě zavřeny. Ivan M. tvrdí, že „ředitel Restaurací a jídelen Praha 1 (...) prohlásil, že takový podnik v socialistickém městě nemá co dělat, a zavřeli ho“ (Ivan M., Schindler 2013, str. 335).

V 80. letech ale v Praze existovaly další kluby, které homosexuálům nabízely relativně příznivou možnost seznámit se. Ovšem i v těchto klubech se setkáváme s návazností na složky StB (Státní tajné bezpečnosti). Tentokrát se jednalo především o policejní razie do klubů, při kterých vznikal policejní rejstřík homosexuálů. Ti pak byli vydírání ke spolupráci s StB apod., jelikož kdyby odmítli spolupracovat, mohli být policií „prozrazení“ před svým okolím a rodinou. Jednalo se tak o formu vydírání, kterou ne každý homosexuál dokázal unést (Schindler 2013, str. 339).

Dokonce i samotný personál podniků často dokázal využít své „nadvlády“ nad svými hosty. Mnoho pamětníků vypráví, jak byl ze strany barmanů špatný a nelidský přístup. Výjimkou nebylo ani okrádání zákazníků. Personál si byl totiž moc dobře vědom toho, že hosté prakticky nemají na výběr, kam jinam by mohli jít. Zákazník tak měl jen dvě možnosti. Buď mohl přestat do podniku chodit s vědomím, že žádný jiný podnik podobného druhu nenajde, anebo mávnout rukou a přizpůsobit se (tamtéž).

V 80. letech ale začalo docházet k **diverzifikaci těchto podniků**. Starší generace navštěvovala kavárnu Evropa (do doby, než byla zavřena) a v noci chodila do podniku T-klub. Naopak mladší generace přes den chodívala do baru Rostov na Václavském náměstí a v noci navštěvovala noční klub U Petra Voka. Dle některých respondentů byl právě poslední zmíněný klub po uzavření Globusu určitou dobu jediným podnikem pro homosexuály (Schindler 2013, str. 337, str. 339).

T-klub (v příloze obrázek 7) se nacházel na Jungmannově náměstí, v suterénním prostoru. Dle historických pramenů byl původně určen především hercům a zpěvákům po vystoupeních, postupně však podnik zároveň nabyl výrazně homosexuálního rázu (Seidl 2014, str. 100). Většina respondentů i přes všechny policejní záležitosti a přístupy některých barmanů vzpomíná na „Téčko“ jako na místo, kde zažili mnoho pěkných chvil. Zároveň se zřejmě jedná o jediný gay klub za dob komunismu, ze kterého máme fotografické dokumenty, díky fotografce a tehdejší časté návštěvnici T-klubu Libuši Jarcovjákové. V roce 2014 dokonce uspořádala výstavu fotografií s názvem „T-club“. Rád bych zde odcitoval Jarcovjákové průvodní slovo této výstavy.

„1983-1985. Křečovitý smích i opravdové slzy. Hlubokomyslné rozhovory i povrchní koketérie. Vztahy na jednu noc i láska na celý život. Krásní mladí muži,

krásné mladé ženy, vykroucená „béčka“ i seriózně vypadající pánové, co si odskočili od rodiny. Fotbalistky, číšníci, taxikáři a nejspíš i estébáci. (...) Ti všichni sem patřili – patřili k jakési pseudorodině, ke společenství jednoho ze dvou pražských gay klubů“ (Jarcovjáčková, zdroj: Facebook.com).

Obrázek 1: Interiér T-klubu

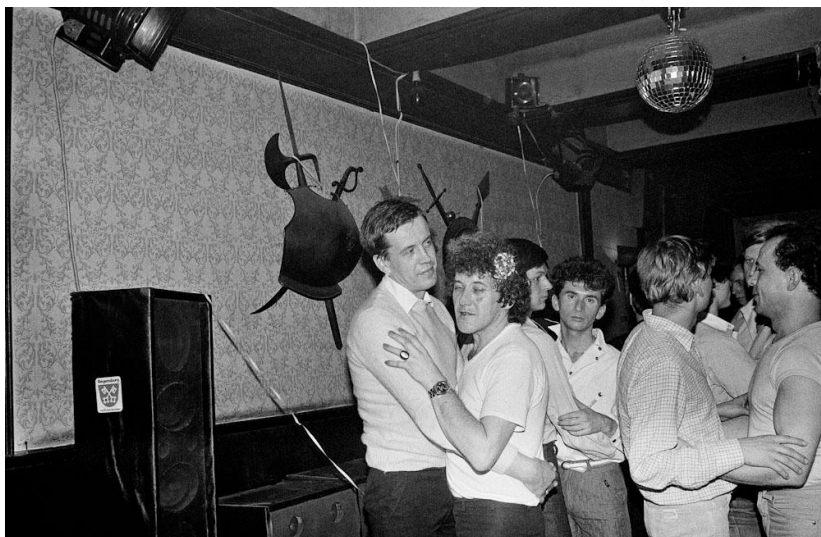

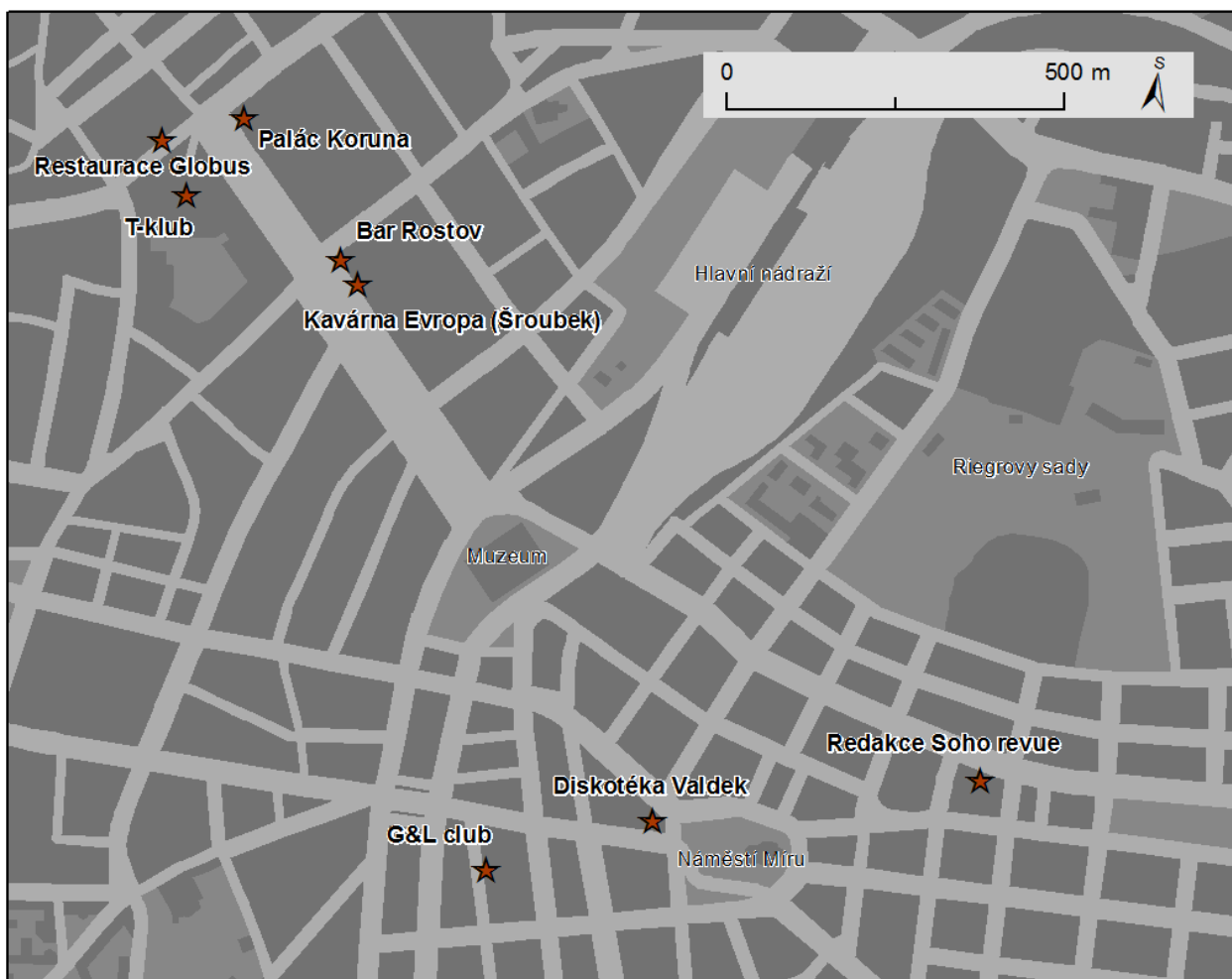
Foto: Libuše Jarcovjáčková; zdroj: www.boyley.cz

Podnik U Petra Voka (v příloze obrázek 8) byl jako takový otevřen až v 80. letech, avšak v prostorech, ve kterých již po druhé světové válce fungovala vinárna „Na Bělidle“ vlastněna Stanislavem Bartošem, jež provozoval řadu „teplých“ podniků již za první republiky (Seidl 2014, str. 264). Provozování klubu U Petra Voka se příliš nelišilo od T-klubu. I zde byl vpouštěn jen ten, koho vyhazovač uznal za vhodného a i zde probíhaly občasné vpády bezpečnostních orgánů. Jak už jsem zmínil, Seidl i Schindler se shodují v tom, že na rozdíl od T-klubu, byl klub U Petra Voka vyhledáván především mladší generací. Důvody lze vyčíst například z vyprávění Rudolfa E., ročník 1958.

„(...) tam už se dalo tancovat, to už byla diskotéka, ten už byl takovej jako rozsáhlejší v tom prostoru a tam se chodilo jako my mladý, tak tam už se ti starší jako do toho moc nemíchali. Ti zůstali v tom, v tý Evropě nebo v tom Téčku“ (Rudolf E., Schindler 2013, str. 340).

Pro úplnost vysvětlení diverzifikace klubů dle věku bych rád zmínil bar Rostov na Václavském náměstí. Rozmach tohoto baru coby místa setkávání homosexuálů v 80. letech bývá spojován s postupným úpadkem kavárny Evropa. Ta byla ke konci své existence spíše místem pro seniory, zahraniční návštěvníky a prostitutky, zatímco Rostov byl navštěvován především homosexuály mezi 25 a 30 lety. K diverzifikaci také přispěla skutečnost, že se zákazníci těchto denních barů nepřekrývali. „Člověk chodil buď tam, nebo onam, přičemž dělicí čarou byl věk“ (Seidl 2014, str. 86).

Mapa 2: Podniky v okolí Václavského náměstí a náměstí Míru

Zdroj: Seidl 2014, Schindler 2013

4.1.3 Shrnutí období 1948 – 1989

Jak tedy lze období od počátku socialismu do sametové revoluce shrnout z hlediska možností socializace ve veřejném prostoru pro ne-heterosexuální společnost? Můžeme

najít mnoho popisujících výrazů, jako jsou tabu, strach, útlak nebo předstírání vlastní identity. Kvůli velmi omezeným možnostem byli tehdejší homosexuálové nuceni nacházet alternativní způsoby navazování kontaktů, sociálního veřejného života a sexuální seberealizace. Vznikala tak holanda, veřejná místa, sekundárně sloužící k uspokojení těchto potřeb. Vedle zmíněných holand v Praze existovaly i podniky, které více či méně dlouhou dobu vykazovaly vysokou koncentraci homosexuálního obyvatelstva. Dozvěděli jsme se, že to bylo umožněno především díky homosexuálnímu či „přátelsky nakloněnému“ personálu. Ačkoliv již po roce 1961 nebylo trestné projevat veřejně svou ne-heterosexuální identitu, drtivá většina (by) za to byla přinejmenším heteronormativní společností morálně odsouzena. Toho dokázala využívat státní bezpečnost (StB) a relativně snadným způsobem, vydíráním, přimět hosty podniků ke spolupráci. Bylo tedy na každém konkrétním člověku, zda navštěvoval v mé práci zmíněné podniky a zároveň se nebál žít homosexuální život, anebo zda byl nucen svou skutečnou orientaci potlačit, žít heterosexuální život, mít rodinu a nanejvýš si občas „odskočit“ a tajně využít holandy k sexuálnímu uspokojení.

4.2 Období po roce 1989

4.2.1 První reakce homosexuálů v roce 1989

Zřejmě nejdůležitější událostí pro život homosexuálů v Československu byl konec komunistického režimu v roce 1989. Již v prvních dnech sametové revoluce se v Praze zformoval na základě vylepených letáků debatní kruh, který se shodl, že je třeba využít probíhajícího pohybu ve společnosti a vstoupit tak do bouřlivých diskuzí ohledně otázek ideální podoby nového, demokratického Československa (Seidl 2012, str. 318). Tím vzniká organizace s názvem „Hnutí tolerance (hnutí na podporu homosexuálů a boje proti AIDS)“, do níž mimo jiné patřil i západoněmecký student bohemistiky Franz Schindler. Již 13. prosince 1989 vyšel o tomto hnutí článek v tiskovém orgánu Občanského fóra a postupně vznikaly na počátku 90. let další hnutí a fóra. Jako příklad můžeme uvést fórum SOHO, tedy Sdružení organizací homosexuálních občanů v ČSFR, kterému vycházel i po rozpadu Československa časopis Soho revue, podporován mnoha českými osobnostmi

populární kultury (Seidl 2012, str. 338), nebo například Výbor dobré vůle, podporován mimo jiné tehdejší první dámou Olgou Havlovou (tamtéž).

4.2.2 Sexuální identita po roce 1989

Jedním z významných témat porevolučních rozprav ne-heterosexuální společnosti bylo najít výraz, kterým by se mohli homosexuální muži a ženy označovat a zároveň se s ním dokázali sami ztotožnit (Seidl 2012, str. 333). Seidl vysvětluje, že v předrevolučním období se sami homosexuálové nazývali přivlastňovacím zájmenem „náš“ a neméně často pak substantivem „našinec“. Žádný z těchto pojmů se však nedokázal dostat do užívání širší veřejnosti, proto se pojmenování jednoduše ustálilo na „homosexuál“ (tamtéž). Již v této době však bylo známo, že v západních zemích je zažitým označením slovo „gay“. Mezi autory však vládla jistá zdrženlivost toto slovo aplikovat na československou realitu. Jelikož ale ke slovu „homosexuál“ panoval všeobecný odpor, především z důvodu jeho medikalizace (Pitoňák 2015), poměrně záhy byl pojem „gay“ používán stále častěji a v roce 1991 je v prvním ročníku časopisu *Soho revue používám* v podstatě výhradně (Seidl 2012, str. 334). O něco složitěji probíhala sexuální sebeidentifikace u homosexuálních žen. Adjektivum „lesbická“ se uchytilo relativně rychle, rozpor však nastával mezi ženami preferujícími označení „lesbička“ a ženami preferujícími označení „lesba“, přičemž první skupině žen přišlo slovo *lesba* příliš tvrdé a naopak druhé skupině zas pojem *lesbička* jako příliš infantilní (tamtéž). Seidl dodává, že ještě dnes, přes dvě desetiletí od revoluce, je tato otázka stále živá, organizace jako PROUD (česky hrdý) nebo Prague Pride však jasně říkají, že je již konsenzus ve formě „lesba“.

4.2.3 Veřejný prostor ne-heterosexuálů po roce 1989

Revoluce v roce 1989 přispěla k velkému uvolnění celé československé společnosti, nabídla lidem svobodu a demokracii. Jak však této „nabídce“ dokázali ne-heterosexuálové využít? Homosexualita přestala být tabu a zakládala se aktivistická hnutí, vydávaly se časopisy informující společnost o homosexuální menšině apod. (Fanel 2000, Seidl 2012). Jak se dozvídáme z knihy „Teplá Praha“, ne-heterosexuální podniky zažily v 90. letech „boom“, především v Praze a vznikalo mnoho oficiálních míst pro ne-

heterosexuální společnost, do kterých bylo možné vstoupit zcela svobodně, bez subjektivního „výběru“ vrátným či strachu z policejních razíí apod. Zároveň si i vedení podniků bylo vědomé rostoucí konkurence, která tak přispěla k příznivějšímu prostředí a lidskému přístupu k zákazníkům. Z důvodu opravdu široké nabídky těchto podniků, jsem se rozhodl vybrat podle knihy Teplá Praha (Seidl 2014) ty, jež považuji za významné.

V první řadě bych rád zmínil, že podnik T-klub nadále fungoval i po roce 1989, ovšem poslední zmínka o něm je z listopadu 1991, kdy časopis Soho revue přinesl zprávu, že od 1. ledna 1992 se má stát oficiálním gay klubem Sdružení organizací homosexuálních občanů. Nejsou však dostupné žádné prameny, zda k tomu skutečně došlo (Seidl 2014, str. 103). Mnohem delšího trvání měl klub U Petra Voka, jež jako gay diskotéka fungoval do konce 90. let (Seidl 2014, str. 267).

Právě klub U Petra Voka je důkazem toho, že svoboda a demokracie nemá jen pozitivní důsledky. Klub se totiž po revoluci potýkal s návštěvami heterosexuálních „čumilů“, o kterých napsalo v roce 1991 Soho revue, že „se opijí u baru ruskou vodkou a nadávají stálým zákazníkům do buzerantů“ (Seidl 2014, str. 266). Seidl dodává historku, o které mu vyprávěl sám vrátný: „Dva manželské páry se před vchodem rozdělí a přerozdělí – spolu jdou nejdříve manželé, za nimi manželky. Zazvoní u mříže a pusinkují se, aby dali najevo, že patří do podniku“ (tamtéž). Dle rozhovoru Seidla s vrátným „je naprostou nezbytností zřídit v Praze minimálně desítky podobných podniků pro gay návštěvníky, aby si každý mohl vybrat podle svých zájmů a zálib“ (Seidl 2014, str. 267). Zda se tento rozmach povedl či nikoliv, je spíše otázkou subjektivního názoru, každopádně v Praze v současné době napočítáme více než tři desítky barů, hudebních klubů, kaváren, saun či erotických klubů a sex klubů (Prague gay map, dostupná na www.gaypride.cz).

Na počátku 90. let začíná fungovat té doby populární gay diskotéka Valdek, v paláci Valdek na náměstí Míru. Konaly se zde, v současnosti běžné akce, jako travesti show nebo od roku 1992 například volba nejsympatičtějšího gaye s názvem „Gay Man“, která se za účasti hnutí SOHO opakovala až do roku 2000. V roce 1995 byl založen gay a lesbický klub s názvem G&L club v Lublaňské ulici, hovorově označovaný jako „Elko“ (Seidl 2014, str. 137, 135).

Tímto nacházíme další lokalitu s vysokým podílem výskytu gay a lesbických podniků - okolí **Vinohradské ulice a náměstí Míru**. Tato „gay čtvrť“ se zřejmě začínala utvářet až v 90. letech, avšak její historie též sahá již do počátku 20. století (Seidl 2014). Nejedná se pouze o kluby a diskotéky, od 90. let zde nacházíme též „gay friendly“ restaurace, pivnice, kavárny a v neposlední řadě zde též sídlila redakce mnohokrát zmiňovaného časopisu Soho revue, vydávaného do roku 1997 (Seidl 2014). Ne-heterosexuální podniky ale nacházíme například i na Žižkově, Hradčanech, v okolí Těšnova, nebo ve Strašnicích (tamtéž).

Zřejmě neexistují informace o tom, jak se v 90. letech vyvíjel podíl holand na sociálním životě a seberealizaci ne-heterosexuálů. Řekli jsme si již, že funkce veřejných záchodků značně ztratila na významu už v 70. letech. Městské lázně byly postupem času zavírány a nahrazovány pro ne-heterosexuály zřejmě příznivější alternativou, jako jsou například gay sauny určené přímo pro ne-heterosexuální návštěvníky. Pravděpodobně se postupem času vytratila i funkce korza na Václavském náměstí, která brzy pozbyla smysl, jelikož se lidé mohli svobodně a „nerušeně“ seznámit v kterémkoliv tomu určeném podniku.

4.3 Současný vývoj Prahy jakožto „gay metropole“

Vývoj Prahy jakožto gay metropole s vyžitím pro ne-heterosexuální menšinu pokračoval i po roce 2000 (Seidl 2014). Pravděpodobně žádný podnik z těch, které existovaly před rokem 1989, již v Praze nefungoval. Namísto nich však stále vznikají další a další kluby či kavárny a nikoliv pouze na území Prahy. V novém tisíciletí nalezneme ne-heterosexuální (gay) podniky například i v Ostravě, Plzni nebo Liberci. Zároveň se do české společnosti dostávají internetové seznamovací sítě, jako je například iBoys.cz, GayRomeo.com nebo později mobilní aplikace Grindr, které umožňují seznámení i těm, kteří se například stále „stydí“ zavítat do některých podniků nebo se před svým okolím stále neidentifikují jako gayové či lesby a zanikající holandy jim již nenabízí „anonymní“ možnost seznámení. I přes to, že hovoříme o vývoji, který působí pro ne-heterosexuální lidi velice příznivě a přátelsky, nutno zmínit, že i v dnešní době se (český) veřejný prostor neuvolnil z určité míry heteronormativity a i v dnešní době je proces coming-outu pro mnoho ne-heterosexuálů, ať už z jakéhokoliv důvodu, velice složitý a příprava na něj

může trvat i několik let. Mnohokrát jsem se i z vlastní zkušenosti setkal s lidmi, kteří sice žijí ne-heterosexuální život, avšak v rámci své rodiny u nich jejich coming-out například dosud neproběhl a nemalá část z nich ho ani neplánuje.

Hall v kapitole „České homosexuální identity v globální a místní perspektivě“ uvádí, že česká společnost je v současné době otevřena pojmání sexuální rozmanitosti jako vědecké otázky (Hall 2013, str. 541). Toto tvrzení vysvětluje na příkladu svých respondentů, kteří byli po svém coming-outu rodinou odvedeni k sexuologovi. Ten však rodičům jen vysvětlil, že je homosexualita běžnou variantou lidské sexuální orientace a nemůže být změněna terapií a dítě (adolescent) může dospět a vést normální a naplňující život jako homosexuál (tamtéž). Tento přístup si můžeme porovnat například s „léčbou“ homosexuality z 50. – 60. let (viz str. 18).

To, že je na jinou než na heterosexuální orientaci nahlíženo v českém prostředí mnohem otevřeněji než v období socialismu, jsme již řekli. Jak se však vyvíjí Praha jakožto „gay metropole“ a jaké podněty k tomuto vývoji vedly či stále vedou?

Dle Halla (2013) byl primárním „hnacím motorem“ poptávky ze strany gay turistů všeobecný fakt, že je Praha celkově ročně navštěvována obrovským množstvím zahraničních turistů. Praha a Česko jako takové jsou však mezi zahraniční gay komunitou považovány již od 90. let za pornografickou velmoc (Bunzl 2000). Jedním z důvodů může být skutečnost, že ČSR byla první země v regionu, která snížila věkovou hranici pro stejnopohlavní styk na 15 let, čímž umožnila růst gay prostituci (Bar-Johnson a Weiss 2015). Právě to dle Halla dalo základ vývoji gay turistiky v Praze, která tak povzbudila místní nabídku (Hall 2013, str. 541). V porovnání s jinými středoevropskými městy, jako je například Budapešť, se tento mnohem větší trh gay turistů podílel na vysokém počtu barů, klubů, saun, kaváren a hotelů orientovaných na gaye. Hall dále poukazuje na přítomnost peněz zahraničních turistů a tím i na místní trh s mužskou prostitucí (tamtéž).

Ač se Praha jakožto gay metropole nejviditelněji vyvíjí až od 90. let minulého století, můžeme hovořit o „boomu“ tohoto fenoménu. Přestože právě nahlížím do „oficiálního mapového gay průvodce“ z roku 2013, je prakticky nemožné zmapovat současný, velmi proměnlivý stav a počet ne-heterosexuálních podniků v Praze. Každou chvíli nějaké podniky zanikají a nějaké jiné zase vznikají. Čeští i zahraniční turisté si však naleznou ten

typ podniků, který jim vyhovuje a který navštíví. Za sebe mohu v současné době vyzdvihnout dominanci klubů *Friends* poblíž Národní třídy, kluby *Termix* a *Termax* na Vinohradské ulici anebo kluby *Escape* či *Stage* ve Štěpánské ulici. Tyto podniky jsou především během pátečních a sobotních nocí prakticky přeplněny českými i zahraničními návštěvníky a většina těch, se kterými jsem mohl hovořit, do svých oblíbených klubů chodí opakovaně, případně návštěvu cíleně spojují s pobytem v Praze.

Z vlastní zkušenosti mohu zmínit, že dnes je poptávka zahraničních gay turistů větší než kdy jindy, ať už hovoříme například o zahraničních vysokoškolských studentech, kteří při volbě svého města pro pobyt v rámci Erasmu volí Prahu jako „gay friendly“ město s nespočetnou nabídkou gay zábavy a atrakcí, nebo můžeme hovořit o mnoha stovkách až tisících evropských návštěvníků, přijíždějících do Prahy díky týdennímu festivalu Prague Pride, vrcholícímu sobotním průvodem hrdosti procházejícím centrem města. Právě zmíněný festival a průvod Prague Pride pod záštitou primátorů hlavního města Prahy je jedním z nejlepších dokladů toho, že se v dnešní době ne-heterosexuální společnost nebojí dát najevo svou přítomnost a snahu o odstranění heteronormativního očekávání ze strany společnosti.

Je prakticky nemožné jakkoliv „změřit“ heteronormativitu například pražských ulic, k čemuž částečně došel i Pitoňák (2013) ve svém výzkumu. Ač se mnou ale nemusí všichni souhlasit, nikdy jsem především ve večerních hodinách nezaregistroval negativní projev kolemjdoucích při držení se s přítelem za ruku či letmé puse na přivítanou. Jsou lidé, kteří se snaží dělat, že vaši vzájemnou náklonnost nevidí, dále lidé, kteří se opravdu ani nevšimnou a pak lidé, kteří vám svým krátkým úsměvem nepřímo projeví podporu. Občas člověk možná působí jako „atrakce“, většinou však z důvodu zvědavosti či překvapení, nikoliv znechucení. A v tom vnímám v současnosti Prahu jako město, které je otevřené veškerým kulturám, etnikám, náboženstvím a v neposlední řadě i sexuálními identitám. Proto v pražských gay podnicích mezi zahraničními návštěvníky nacházíme jak západoevropany, kteří jsou na tento otevřený přístup zvyklí a udělali si „jen“ výlet do Prahy, tak i lidi z Ruska a jiných východoevropských zemí, pro které je Praha zřejmě nejbližším „gay friendly“ městem, kde při „odhození masky“ nebudou muset zažívat to, čemu by čelili ve svých městech, a zároveň to, co museli zažívat čeští homosexuálové v drtivé většině minulého století.

5 ZÁVĚR

Jaký byl tedy vývoj prostorové organizace českých ne-heterosexuálů a které veřejné socializační možnosti měla tato skupina obyvatel od nástupu socialismu k dispozici?

V době socialismu homosexuální jedinec neměl příliš veřejných socializačních možností, aniž by riskoval to, že bude „odhalen“, zatčen (do roku 1961) a morálně odsouzen. Prostorová organizace těchto možností se tedy koncentrovala do míst, ve kterých vás nikdo nemohl s určitostí identifikovat jako homosexuála. Mnoho těchto lidí tedy využívalo holandy, prostory umožňující relativně anonymní sexuální seberealizaci (jako byly veřejné toalety, městské lázně apod.), jako jediné možnosti, jak navázat kontakt se stejnou osobou. Často se jednalo o ženaté muže, kteří žili „běžný heterosexuální život“, který se prakticky nelišil od života heterosexuálních lidí, a sem tam si byli „odskočit“ například na veřejných toaletách pro sexuální uspokojení. Ne-heterosexuální společnost se vyvíjela i v některých podnicích, jako byla například kavárna Šroubek, později Evropa. Můžeme ale tvrdit, že další veřejné socializační možnosti ne-heterosexuálů byly, především mimo Prahu, která nabízela alespoň nějaké možnosti, téměř nulové, bez jakéhokoliv svobodného výběru. Mírně přívětivější 70. a 80. léta umožnila vznik několika klubů a diskoték s převážně homosexuální klientelou. Tyto podniky však byly často velmi tenkou hranicí mezi homosexuály a státní bezpečností, která dokázala velmi snadno zneužít své „nadvlády“ nad návštěvníky.

Výzkum je především v tomto období zaměřen prakticky výhradně na ne-heterosexuální muže. Důvodem jsou chybějící data u ne-heterosexuálních žen. Mohlo by být tedy velmi přínosné podobný výzkum za pomoci metody orální historie, kterou provedl Franz Schindler (2013) v knize *Miluji tvory svého pohlaví*, využít i v rámci získání dat od ne-heterosexuálních respondentek.

Jak se změnilly podmínky a možnosti veřejné socializace možností ne-heterosexuálů po roce 1989 a jakým směrem se Praha ubírá v současnosti?

Rok 1989 přinesl logicky největší zvrát, který dovolil svobodný vznik veřejných socializačních možností. Postupem času v 90. letech vznikají nové ne-heterosexuální podniky, především pak ty zaměřené na gaye, zakládají se různé organizace a fóra a

v neposlední řadě se začínají vydávat časopisy s ne-heterosexuální tematikou. Českým gayům a lesbám se tedy vytváří množství různých typů společenského vyžití, od kaváren přes diskotéky až po sexuálně orientovaná zařízení, jako jsou gay sauny či sex-kluby. Z Prahy se během více než dvou desítek let stává gay metropole, která i na základě velkého množství pražských gay průvodců a map, láká stále více a více ne-heterosexuálních turistů, ať už tuzemských či zahraničních.

Ač nalezneme podniky tohoto typu ve většině částí centra Prahy, jako jsou Vinohrady, Národní třída či Žižkov (Seidl 2014), zanikající „prvenství“ Václavského náměstí z dob socialismu a možná ještě dávnějších přenechává dominanci ne-heterosexuálního sociálního života Vinohradské ulici a okolí náměstí Míru, kde se v současnosti nachází podniky známé mezi ne-heterosexuály po celé Evropě. Na dominanci Prahy jakožto gay metropole přispívá i každoroční festival a průvod Prague Pride, který se mezi ne-heterosexuály (a nejen mezi nimi) každoročně těší stále větší popularitě.

Lze o Praze hovořit jako o queer prostoru?

Hovořit o budoucnosti Prahy jakožto o queer prostoru je velmi složité. V současnosti bychom v Česku těžko hledali jakýkoliv veřejný prostor, o kterém bychom mohli stoprocentně tvrdit, že je „queer“, tj. že v něm nepanuje žádná normativita, ať už hetero- či homo-. Pokud se z Prahy v budoucnu opravdu stane „queer metropole“, nebude důvod řešit, zda je ten či onen podnik pro heterosexuály nebo ne-heterosexuály, zda se jdete bavit a tančit s ženami či muži a v neposlední řadě nebude potřeba jakéhokoliv coming-outu, jelikož jeho proces jednoduše pozbude smysl.

Budoucnost Prahy a Česka, především z hlediska vzniku ne-heterosexuálních podniků, se zřejmě začíná ubírat americkým stylem či západoevropským, jak píše Hall, v USA i v Česku lze pozorovat především u mladé generace ne-heterosexuálů trend vedoucí k výhradnímu setkávání a seznamování se na internetu (Hall 2013, str. 542). Gay kluby a gay bary tak možná ztrácejí účel seznámení, sexuální identifikace a seberealizace, na druhou stranu tím však dle mého názoru získávají stále dominantnější postavení v rámci svobodné zábavy, marketingu a turistiky.

6 POUŽITÁ LITERATURA

- AITCHINSON, C. (1999): New cultural geographies: the spatiality of leisure, tender and sexuality. *Leisure Studies*, 18, č. 1, s. 19–39.
- BAR-JOHNSON, M. D., WEISS, P. (2015): A Comparison of Male Sex Workers in Prague: Internet Escorts versus Men Who Work in Specialized Bars and Clubs. *The Journal of Sex Research*, 52, č. 3, s. 338–346.
- BELL, D., VALENTINE, G. (1995): *Mapping Desire - geographies of sexualities*. Routledge, New York, 357 s.
- BEŇOVÁ a kol. (2007). *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*. Úřad vlády ČR, Praha, 72 s.
- BINNIE, J., SKEGGS, B. (2004): Cosmopolitan knowledge and the production and consumption of sexualized space: Manchester's gay village. *The Sociological Review*, 52, č. 1, s. 39–61.
- BINNIE, J., VALENTINE, G. (1999): Geographies of sexuality – a review of progress. *Progress in Human Geography*, 23, č. 2, s. 175–187.
- BROWN, M. (2000): *Closet Space. Geographies of metaphor from the body to the globe*. Routledge, New York, 170 s.
- BROWNE, K. (2009): Queer Theory/Queer Geographies. In: Kitchin, R., Thrift, N. (ed): *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier, Amsterdam, sv. 9, s. 39-45.
- BUNZL, M. (2000): The Prague Experience: Gay Male Sex Tourism and the Neocolonial Invention of an Embodied Border. In: Bedahl, D., Bunzl, M., Lampland, M.: *Altering States: Ethnographies of Transition in Eastern Europe and the Former Soviet Union*. University of Michigan Press, Michigan, s. 70–112.
- CIPROVÁ, K. (2013): Queer v Česku. In: Himl, P., Seidl, J., Schindler, F. (ed): *Miluji tvory svého pohlaví*. Argo, Praha, s. 597 – 612.
- DUCKETT, B. (2002): The New Oxford American Dictionary. *Reference Reviews*, 16, č. 6, s. 20-21.
- FANEL, J. (2000): *Gay historie*. Dauphin, Slavonice, 526 s.
- GREGORY a kol. (2009): *The dictionary of human geography*. 5. vydání. Blackwell Publishing, 1052 s.
- HALL, T. M. (2013): České homosexuální identity v globální a místní perspektivě. In: Himl, P., Seidl, J., Schindler, F. (ed): *Miluji tvory svého pohlaví*. Argo, Praha, s. 527-554.
- HALL, T. M. (2007): Rent-boys, barflies, and kept men: Men involved in sex with men for compensation in Prague. *Sexualities*, 10, č. 4, s. 457–472.
- LEVINE, M. (1979): Gay Ghetto. In: Levine, M.: *Gay Men: The Sociology of Male Homosexuality*. Harper & Row, New York, s. 182–204.
- MILLER, V. (2009): Gay Geographies. In: Kitchin, R., Thrift, N. (ed): *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier, Amsterdam, sv. 4, s. 302-308.
- NEDBÁLKOVÁ, K. (2000): Subkultura homosexuálů v Brně. *Sociologický časopis*, 36, č.3, s. 317–332.
- PAIN, R. (2001): Geographies of gender and sexuality. In: Pain, R. a kol. (ed): *Introducing Social Geographies*. Oxford University Press Inc., New York, s. 120–140.
- PITONĚÁK, M. (2015): Queer prostor(y). In: Matoušek, R., Osman, R.: *Prostory geografie*. Karolinum, Praha, 310 s.

- PITONĀK, M. (2014): Prostorovost města v kontextu (homo/hetero)sexuality: Úvod do teoretické diskuse geografii sexualit. *Geografie*, 119, č. 2, s. 179–198.
- PITONĀK, M. (2013): Prostorovost, institucionalizace a kontextualita heteronormativity: Studie vyjednávání neheterosexuálních identit v Česku. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 14, č. 2, s. 26–40.
- PITONĀK, M. (2011): *Queer geografie Česka: Heteronormativita prostoru*. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 102 s.
- REZKOVÁ, M. (2003): *Naše společnost 2003*. Tisková zpráva. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Praha, 3 s.
- SEIDL, J., WEINIGER, R. J., LENDER, L. Z., NOZAR, L. (2014): *Teplá Praha. Černé pole*, Brno, 295 s.
- SEIDL, J. (2012): Zmírňování trestnosti homosexuality za komunistického režimu. In: Seidl, J. a kol.: *Od žaláře k oltáři*. Host, Brno, s. 249–300.
- SEIDL, J. (2012): Gay a lesbická emancipace v českých zemích od konce osmdesátých let 20. století. In: Seidl, J. a kol.: *Od žaláře k oltáři*. Host, Brno, s. 301–492.
- SCHINDLER, F. (2013): Život homosexuálních mužů za socialismu. In: Himl, P., Seidl, J., Schindler, F. (ed): *Milují tvory svého pohlaví*. Argo, Praha, s. 271–386.
- SOKOLOVÁ, V. (2001): Representations of homosexuality and the separation of gender and sexuality in the Czech republic before and after 1989. In: Isaacs, A. K. (ed): *Political systems and definitions of gender roles*. Edizione plus, Università di Pisa, Pisa, s. 273–290.
- TAKÁCS, J., MOSCONAKI, L., TÓTH, T. P. (2008): *Social Exclusion of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (LGBT) People in Hungary*. Research Report. Institute of Sociology – Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 64 s.
- TUČEK, M. (2015): *Naše společnost 2015*. Tisková zpráva. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Praha, 3 s.
- VALENTINE, G., SKELTON, T. (2003): Finding Oneself, Losing Oneself: The Lesbian and Gay ‘Scene’ as a Paradoxical Space. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27, č. 4, s. 849–866.
- VALENTINE, G. (1993): (Hetero)sexing space: Lesbian perceptions and experiences of everyday spaces. *Environment and Planning D: Society and Space*, 11, č. 4, s. 395–413.
- VERNI, R. (2009): Queering Passing: An Exploration of Passing among GLBQ Individuals. *Intersections*, č. 7, s. 67–81.
- WARREN, C. (1998): Space and Time – From Identity and Community in the gay World. In: Nardi, P. M.: *Social perspectives in lesbian and gay studies: A reader*. Routledge. London, s. 183–193.

Internetové zdroje:

- <https://sites.google.com/site/czechoralhistoryassociation/home> [cit. 12. 4. 2015]
- <http://www.gaypride.cz/gay-mapa-prahy/> [cit. 26. 4. 2015]
- <http://boyley.cz/nocni-gay-zivot-za-rezimu-ocima-fotografky-kdo-chtel-v-t-klubu-jen-ocumovat-jako-v-zoo-ten-letel/> [cit. 26. 4. 2015]
- <https://www.facebook.com/events/1447005378908872/> [cit. 26. 4. 2015]

7 OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obrázek 2: Náměstí Republiky

Pohled na vstup do metra, místo kterého dříve stály veřejné záchodky, oblast tzv. „korza urningů“; foto: Jan Sak

Obrázek 3: Schody naděje na Masarykově nádraží

Foto: Jan Sak

Obrázek 4: Hotel Evropa na Václavském náměstí

Foto: Jan Sak

Obrázek 5: Palác Koruna

Foto: Jan Sak

Obrázek 6: Bývalý podnik Globus

Foto: Jan Sak

Obrázek 7: Tehdejší T-klub na Jungmannově náměstí

Foto: Jan Sak

Obrázek 8: Bývalá diskotéka U Petra Voka na Smíchově

Foto: Jan Sak